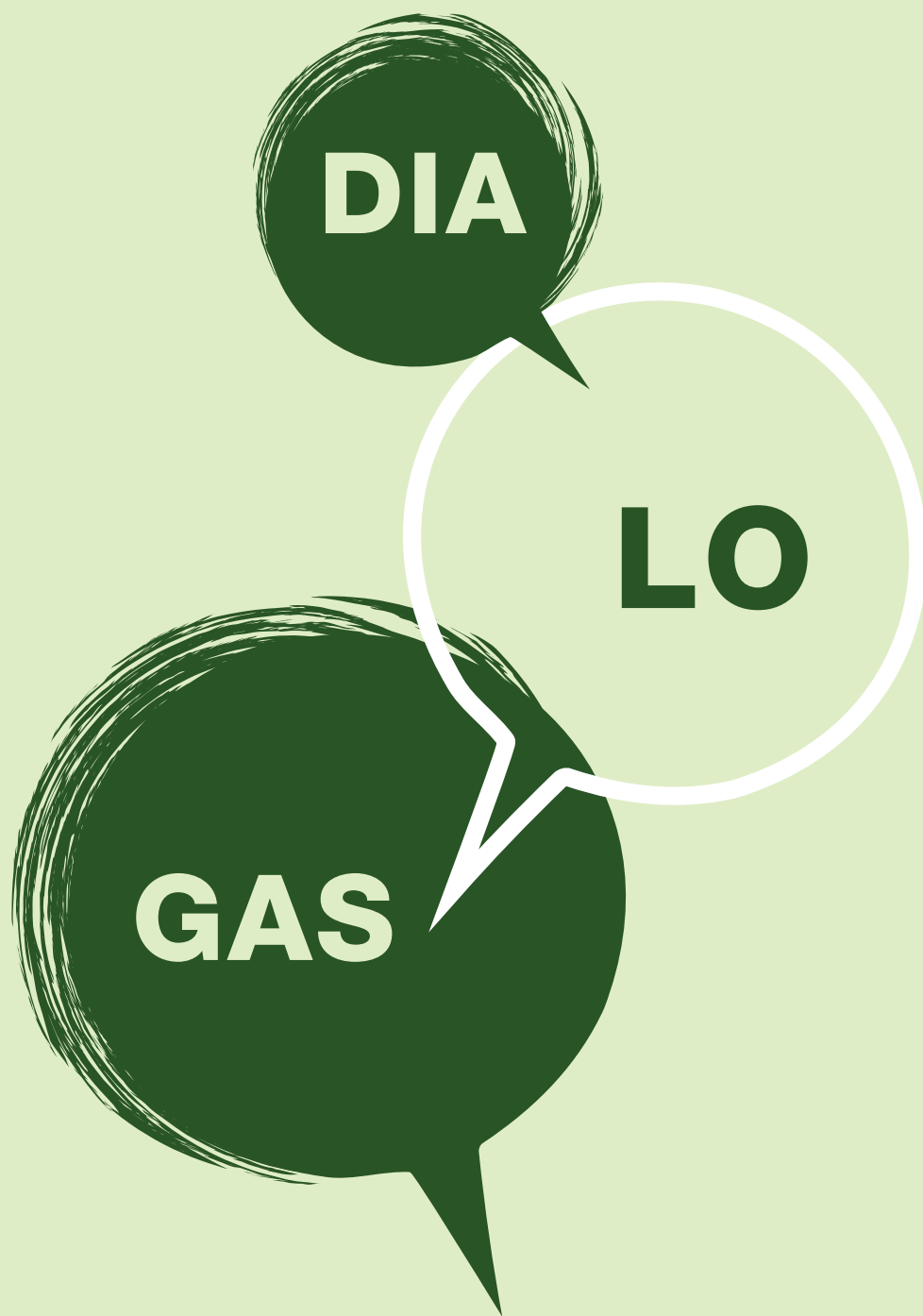

Tinkamas sąlygų pritaikymas: žmogaus teisių užtikrinimas prasideda nuo DIALOGO

Reglamentavimo ir praktikos gairės
Lietuvoje, Latvijoje ir Švedijoje

Lietuvos negalios organizacijų forumas
Savarankiško gyvenimo institutas (angl. *Independent Living Institute*)
SUSTENTO organizacija

Indrė Širvinskaitė
Mari Siilsalu
Gunta Anča

2025

Šis leidinys buvo parengtas, gavus Šiaurės ministrų tarybos finansinę paramą. Už šio leidinio turinį atsako tik šio projekto koordinatoriai ir jis nebūtinai atspindi Šiaurės ministrų tarybos pažiūras ar politiką.

Įvadas	4
---------------	----------

01	Tinkamas sąlygų pritaikymas ir nediskriminavimo principas JT ANTK taikymo praktikoje	8
	Lygybės raida žmogaus teisių teisėje	8
	Tinkamas sąlygų pritaikymas kaip nediskriminavimo principas	10
	Tinkamas sąlygų pritaikymas kaip pareiga užtikrinti prieinamumą	13
	Tinkamo sąlygų pritaikymo įgyvendinimas	15

02	Tinkamo sąlygų pritaikymo principo taikymas praktikoje	18
	Negalios pripažinimas	18
	Poreikių nustatymas	19
	Gyvenimiškas pavyzdys, kaip būtų galima prašyti tinkamai pritaikyti sąlygas	21
	Dialogo užmezgimas	22
	Kriterijų vertinimas	22
	Kas yra „būtina ir tinkama“?	22
	Kas yra „neproporcinga arba nepagrįsta“?	23
	Gyvenimiškas neproporcingos arba nepagrįstos naštos pavyzdys	25
	Pagrindinių žingsnių, kuriuos reikia atlikti prieš tinkamai pritaikant sąlygas, kontrolinis sąrašas	26

03	Tinkamo sąlygų pritaikymo gairės	27
	Tinkamas sąlygų pritaikymas įvairiuose sektoriuose	27
	Darbovietėje	27
	Švietimo įstaigose	27
	Sveikatos priežiūros srityje	28
	Teisingumo srityje	28
	Galimos tinkamo sąlygų pritaikymo priemonės	29
	1. Lankstumas	29
	2. Fizinis prieinamumas	29
	3. Pagalbinės technologijos	30
	4. Pagalba bendraujant	30

5. Įtraukioji politika ir mokymai	30
6. Darbo ir mokymo programos pakeitimas	31
7. Pasirengimas ekstremaliosioms situacijoms	31

04 Tinkamo sąlygų pritaikymo pavyzdžiai 32

Prekės ir paslaugos 32

Draudimas vartoti maistą mokyklos kavinėje mokiniams, turintiems celiakiją (2017 m.)	32
Ekranų skaitytuvui nepritaikyta interneto svetainė (2017 m.)	33
Tvarka dėl asmenų su negalia vežimėliams skirtos vietos autobuse (2015 m.)	34
Asmens su negalia vežimėlio naudotojui nepavyko patekti į autobusą ir jam nebuvo pasiūlyta alternatyvi transporto priemonė (2018 m.)	34
Elektrinio motorolerio naudotojai nebuvo leista įvažiuoti į biblioteką (2019 m.)	35
Taksi įmonė atsisakė vežti šuns vedlio lydimą klientę (2010 m.)	35
Prekybos centrui pareikštas ieškinys dėl diskriminuojančio asmens išprašymo iš patalpų (2010 m.)	36

Švietimo srityje 36

Priemonių nesiėmimas dėl devynmečio mokinio, turinčio Aspergerio sindromą (2018 m.)	36
Mokykla laiku nesiėmė tinkamų priemonių dėl mokinio, besinaudojančio asmens su negalia vežimėliu (2017 m.)	37
Merginos diskriminacija dėl negalios (2021 m.)	37
Turkija, Europos Žmogaus Teisių Teismas (2016 m.)	38
Turkija, Europos Žmogaus Teisių Teismas (2018 m.)	38
Ieškinys prieš mokyklą dėl mokinės, turinčios cukrinį diabetą, nepritaikytų sąlygų (2016 m.)	39

Užimtumo srityje 39

Atsisakymas tinkamai pritaikyti sąlygas ir darbo sutarties nutraukimas su darbuotoja, įveikusia vėžį (2018 m.)	39
Diskriminacija dėl nepagrįsto atsisakymo tinkamai pritaikyti sąlygas (2016 m.)	40
Atleidimas iš darbo, diskriminuojantis ŽIV užsikrėtusį darbuotoją (2013 m.)	40
Atmestas prašymas darbuotoją atleisti nuo popietinių ir naktinių pamainų dėl diabeto gydymo (2018 m.)	41
Universitetas dėl finansinių priežasčių atmetė kurčiojo kandidatūrą dėl darbo (2017 m.)	42
Rekomendacijos dėl tinkamo sąlygų pritaikymo kandidatui dėl darbo, turinčiam intelekto negalią (2020 m.)	42
Įtariama, jog darbuotojas, sergantis depresija, buvo atleistas dėl diskriminacijos	43
Darbuotojo, turinčio aktyvumo ir dėmesio sutrikimą, atleidimas iš darbo dėl netinkamo elgesio (2013 m.)	43

Išvadas

Šiomis gairėmis yra siekiama gilinti supratimą apie tinkamą sąlygų pritaikymą ir skatinti jų kaip pagrindinės asmenų su negalia lygybės ir nediskriminavimo sudedamosios dalies praktinį pritaikymą Lietuvoje, Latvijoje ir Švedijoje. Šiose Jungtinių Tautų asmenų su negalia teisių konvencijos (JT ANTK) principais grindžiamose gairėse yra pabrėžiama, jog tinkamas sąlygų pritaikymas – tai ne tik teisinė pareiga, bet ir praktinė priemonė, skirta užtikrinti prasmingą asmenų su negalia dalyvavimą visose gyvenimo srityse ir jų įtrauktį į jas. Tinkamas sąlygų pritaikymas yra labai svarbus lygybės užtikrinimui, sisteminių kliūčių šalinimui, individualių poreikių tenkinimui ir įtraukties skatinimui. Nors laipsniškas prieinamumo standartų įgyvendinimas gali užtrukti, tinkamas sąlygų pritaikymas gali šį progresą paspartinti, priimant neatidėliotinus sprendimus dėl lygybės ir prieinamumo užtikrinimo. Atsisakymas tinkamai pritaikyti sąlygas prilygsta aiškiai diskriminavimo dėl negalios formai.

Tinkamo sąlygų pritaikymo sąvoka yra laikoma vienu iš pagrindinių JT ANTK horizontaliųjų principų. Tačiau Lietuvos ir Latvijos teisės aktuose ji buvo įtvirtinta tik iš dalies – pagrindinė užimtumo srityje, kaip to yra reikalaujama ES Užimtumo lygybės direktyvoje. Abiejose šalyse – Lietuvoje 2016 m. ir Latvijoje 2017 m. – JT Asmenų su negalia teisių komitetas (toliau – Komitetas) rekomendavo atsisakymą tinkamai pritaikyti sąlygas pripažinti diskriminacijos forma. Nors abiejose šalyse galioja monistinės teisinės sistemos, dėl kurių JT ANTK privalo būti pradėta tiesiogiai taikyti vos tik ją ratifikavus, praktikoje ji taikoma retai, be to, trūksta išsamių teisės aktų tokiose srityse kaip švietimas, sveikatos priežiūra ir teisingumas.

Tuo tarpu Švedija padarė akivaizdesnę pažangą, užtikrindama teisę į tinkamą sąlygų pritaikymą. Pagrindinis šio projekto partneris – Švedijos Savarankiško gyvenimo institutas (angl. *Independent Living Institute*) – parengė vertingų priemonių, įskaitant Sahlino prieš Švediją¹, byla paremtą ataskaitą. Tačiau vadovaujantis Švedijos dualistine teisine sistema, prieš

¹ Ola Linder, „Reasonable accommodation, interpreting services and Independent Living – An investigation concerning paths to participation in parity for the deaf and hearing impaired, and for those with deafblindness, in working life and beyond“, 8 March 2021, https://www.independentliving.org/files/Independent-Living-med-tolkjanst-i-arbetslivet-och-bortom-english_0.pdf

pripažįstant tokias tarptautines sutartis, kaip JT ANTK, galiojančiomis, pirmiausia yra reikalaujama jų principus perkelti į nacionalinę teisę. Nepaisant padarytos pažangos, Švedijos Diskriminacijos įstatyme (2008:567) vartojama „pakankamo sąlygų pritaikymo“ sąvoka neviseiškai atitinka JT ANTK nuostatas. 2024 m. JT Komitetas pateikė rekomendacijas, kuriose paragino Švediją numatyti aiškią tinkamo sąlygų pritaikymo garantiją, kuri galiotų visose teisės srityse, pabrėždamas, jog priimtos nuostatos privalo atitikti JT ANTK nuostatas.

Lietuvos negalios organizacijų forumas, pripažindamas atotrūkį tarp teisinių įsipareigojimų laikymosi ir esamos praktikos bei nepakankamos bendro informuotumo apie tinkamo sąlygų pritaikymo principą Lietuvoje, pradėjo tarpvalstybinį projektą, finansuotą pagal Šiaurės ministrų tarybos dotacijų programą, skirtą skatinti tinkamo sąlygų pritaikymo reglamentavimą ir praktinį pritaikymą. Projekto metu, glaudžiai bendradarbiaujant su Latvijos SUSTENTO organizacija ir Švedijos Savarankiško gyvenimo institutu, buvo atlikta Lietuvos, Latvijos ir Švedijos teisės aktų ir praktikos lyginamoji analizė, ypatingą dėmesį skiriant darbo vietos, švietimo ir sveikatos priežiūros sritims. Šios analizės rezultatai buvo pristatyti viešajame forume, kurį inicijavo Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija prie Lietuvos Respublikos Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos ir surengė kartu su Lietuvos negalios organizacijų forumu. 2024 m. gruodžio 12 d. Lietuvos Respublikos Prezidentūroje vykusio forumo tikslas buvo pagilinti supratimą apie tinkamą sąlygų pritaikymą ir paskatinti jas taikyti praktiškai. Po forumo gairės buvo toliau tobulinamos, įtraukiant papildomas atstovų įžvalgas iš teisingumo sistemos bei prekių ir paslaugų sektorių, t. y. sričių, kurios buvo įvardintos kaip itin svarbios tinkamo sąlygų pritaikymo įgyvendinimui.

Šis leidinys buvo parengtas, remiantis JT Asmenų su negalia teisių komiteto bendrąja pastaba Nr. 6 dėl lygybės ir nediskriminavimo² ir Nr. 2 dėl prieinamumo³ bei kita susijusia JT ANTK taikymo praktika. Rengiant šias gaires taip pat remtasi Europos Komisijos leidiniu „Reasonable accommodation at work – Guidelines and good practices“⁴ („Tinkamas sąlygų pritaikymas darbe – Gairės ir geroji praktika“) bei EQUINET tinklo leidiniu „Reasonable Accommodation for Persons with Disabilities:

² Asmenų su negalia teisių komiteto bendroji pastaba Nr. 6 (2018) dėl lygybės ir nediskriminavimo, CRPD/C/GC/6, <https://docs.un.org/en/CRPD/C/GC/6>

³ Asmenų su negalia teisių komiteto bendroji pastaba Nr. 2 (2014), CRPD/C/GC/2

⁴ Europos Komisija: Užimtumo, socialinių reikalų ir įtraukties generalinis direktoratas (2024 m.), *Asmenims su negalia tinkamų sąlygų darbe sudarymas – Gairės ir gerosios praktikos pavyzdžiai*, Europos Sąjungos leidinių biuras, <https://data.europa.eu/doi/10.2767/359088>

Exploring Challenges Concerning Its Practical Implementation”⁵ („*Tinkamas sąlygų pritaikymas asmenims su negalia: praktinio įgyvendinimo iššūkių tyrimas*“), iš kurio buvo imti daugumos atvejų pavyzdžiai, ir kitomis gairėmis⁶.

Nepaisant pateiktų gairių, vis dar kyla nemažai neaiškumų dėl tinkamo sąlygų pritaikymo priemonių apimties, jų skirtumo nuo prieinamumo reikalavimų ir tarpusavio ryšio, o taip pat dėl kriterijų, pagal kuriuos yra nustatoma, kas yra laikoma „pagrįsta“ priemone, ir sprendimo, ar tokios priemonės turėtų būti taikomos aktyviai, ar tik esant prašymui⁷. Be to, trūksta gairių, kaip taikyti šį principą kitokiose srityse, nei užimtumo. Šiuo leidiniu, kuriame teisinės įžvalgos yra derinamos su įgyvendinamomis gairėmis, yra siekiama skatinti įtraukesnį ir nuoseklesnį tinkamą sąlygų pritaikymą, užtikrinant, kad asmenys su negalia galėtų naudotis savo teisėmis tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir kiti. Jis yra skirtas plačiajai auditorijai, įskaitant politikos formuotojus, teisės specialistus, paslaugų teikėjus, pedagogus, asmenis su negalia ir jiems atstovaujančius asmenis Lietuvoje, Latvijoje, Švedijoje ir kitose šalyse.

Šias gaires sudaro keturi skyriai. Pirmame skyriuje „*Tinkamas sąlygų pritaikymas ir nediskriminavimo principas JT ANTK taikymo praktikoje*“ yra apžvelgiami tinkamo sąlygų pritaikymo teisiniai pagrindai, daugiausia dėmesio skiriant jo ryšiui su nediskriminavimu, kaip tai yra nurodyta JT asmenų su negalia teisių konvencijoje (JT ANTK), remiantis Bendrosiomis pastabomis Nr. 6 ir Nr. 2 bei atitinkama ANTK taikymo praktika. Antrajame skyriuje „*Tinkamo sąlygų pritaikymo principo taikymas praktikoje*“ yra pateikiamos nuoseklios gairės, kaip šį principą reikėtų taikyti praktiškai, pradedant negalios pripažinimu ir individualių poreikių nustatymu bei baigiant dialogo užmezgimu ir galimai nepagrįstos arba neproporcingos naštos vertinimu. Jame taip pat rasite pagrindinių žingsnių, kuriuos reikia atlikti prieš tinkamai pritaikant sąlygas, kontrolinį sąrašą, padėsiantį viską veiksmingai įgyvendinti. Trečiajame skyriuje „*Tinkamo sąlygų pritaikymo gairės*“ yra pateiktos bendrosios rekomendacijos ir pasiūlymai, kaip

⁵ Equinet, European Network of Equality Bodies (2021), *Reasonable Accommodation for Persons with Disabilities: Exploring Challenges Concerning Its Practical Implementation*, ISBN 978-92-95112-46-9 (Online), Equinet Secretariat, Brussels, Belgium.

⁶ Ugnė Grigaitė (2020) „Tinkamas sąlygų pritaikymas asmenims su negalia – kaip tai įgyvendinti darbovietėje“, https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2020/11/SalyguPritaikymas_A53mm-zalias-WEB-2.pdf; European Commission (2020) „How to put reasonable accommodation into practice – guide of promising practices“ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8341&furtherPubs=yes>

⁷ Equinet, 2021, p. 8.

tinkamai pritaikyti sąlygas įvairiuose sektoriuose, ir apžvelgiamos priemonių, kurių įprastai gali prireikti, rūšys. Ketvirtasis skyrius „*Tinkamo sąlygų pritaikymo pavyzdžiai*“ yra paremtas EQUINET tinklo leidiniu “Reasonable Accommodation for Persons with Disabilities: Exploring Challenges Concerning Its Practical Implementation” („*Tinkamas sąlygų pritaikymas asmenims su negalia: praktinio įgyvendinimo iššūkių tyrimas*“), kuriame yra pateikti atvejų tyrimai iš teismo praktikos rinkinio. Šie atvejai atskleidžia pagrindinius tinkamo sąlygų pritaikymo aspektus, tačiau kai kurie iš jų dėl aiškumo buvo reformuluoti.

Tikimės, kad šios gairės paskatins įtraukti tinkamo sąlygų pritaikymo principą į teisinės sistemas ir pradėti jas aktyviai taikyti praktikoje visose trijose šalyse partnerėse.

Šios gairės yra paskelbtos trimis kalbomis: anglų, lietuvių ir latvių.

1 skyrius

Tinkamas sąlygų pritaikymas ir nediskriminavimo principas JT ANTK taikymo praktikoje

Šiame skyriuje yra siekiama paaiškinti tinkamo sąlygų pritaikymo sąvoką kaip pagrindinį Jungtinių Tautų asmenų su negalia teisių konvencijos (JT ANTK) lygybės ir nediskriminavimo principą. Jame yra išdėstyti pagrindiniai teisiniai principai ir aspektai, kuriuos pateikė JT Asmenų su negalia teisių komitetas (toliau – Komitetas). Skyriuje pateikta informacija daugiausia yra paremta Bendrosiomis pastabomis Nr. 6 ir Nr. 2 (toliau trumpinama – BP 6 ir BP 2) bei kita ANTK taikymo praktika.

Šis skyrius pirmiausia yra skirtas skaitytojams, norintiems pagerinti supratimą apie tinkamą sąlygų pritaikymą, remiantis tarptautinės žmogaus teisių teisės teisiniais aspektais ir principais. Jei jus labiau domina praktiniai tinkamo sąlygų pritaikymo aspektai arba jei jau esate gerai susipažinę su Bendraja pastaba Nr. 6 ir jos teisinėmis pasekmėmis, šį skyrį galite praleisti ir pereiti tiesiai prie praktinės gairių dalies.

2, 3 ir 4 skyriuose rasite daugiau praktinių rekomendacijų, kaip tinkamai pritaikyti sąlygas, įskaitant gyvenimiškus šio proceso iliustravimo pavyzdžius.

Lygybės raida žmogaus teisių teisėje

Lygybės ir nediskriminavimo principas reiškia, jog visi asmenys yra lygūs savo asmenine laisve ir teisėmis, kas yra laikoma pamatiniu visų žmogaus teisių principu. Asmenų su negalia teisių atveju, lygybė yra glaudžiai susijusi su žmogaus orumu – sąvoka, kuri yra gan aiškiai įtvirtinta JT ANTK.

Iš tiesų, JT ANTK (2006 m.) nesukuriama jokių naujų žmogaus teisių, kurios būtų skirtos konkrečiai asmenims su negalia, tačiau joje yra pateiktos aiškos gairės dėl konkrečių pasekmių asmenims su negalia, įgyvendinus įvairias žmogaus teises. Konvencijoje yra aptarti būtini pritaikymai ir sąlygos, kuriuos reikia užtikrinti, kad asmenys su negalia galėtų visapusiškai naudotis savo teisėmis. Joje taip pat nurodyti atvejai, kai šios teisės buvo pažeistos,

ir pabrėžiama būtinybė stiprinti jų apsaugą. Todėl JT ANTK yra plačiai laikoma pagrindiniu asmenų su negalia teisių dokumentu, kurį pastarųjų teisių gynėjai neretai vadina asmenų su negalia teisių „Konstitucija“.

JT ANTK nustatytais lygybės ir nediskriminavimo principais yra puikiai pavaizduojama nediskriminavimo teisės raida. JT ANTK lygybės ir nediskriminavimo principas yra paremtas „**lygių galimybių**“ sąvoka, laikoma pagrindiniu asmenų su negalia teisių principu. Jis žymi reikšmingą paradigminį perėjimą nuo **formaliosios** prie **tikrosios lygybės modelio**⁸.

- **Formaliąja lygybe** yra siekiama kovoti su tiesiogine diskriminacija, elgiantis su panašioje situacijoje atsidūrusiais asmenimis panašiai. Tai gali padėti kovoti su neigiamais stereotipais ir išankstiniais nusistatymais, tačiau negali padėti išspręsti „skirtumų dilemos“, nes nėra atsižvelgiama į žmonių skirtumus, jie nepripažįstami.
- Tuo tarpu, **tikrąja lygybe** yra siekiama kovoti su struktūriniu ir netiesiogine diskriminacija bei atsižvelgti į galios santykius. Ji pripažįsta, kad „skirtumų dilema“ reiškia, jog siekiant lygybės, reikia ir nepaisyti skirtumų tarp žmonių, ir juos pripažinti.

Palyginti su kitais žmogaus teisių dokumentais, šis perėjimas JT ANTK formuluotėse yra labai akivaizdus. Pavyzdžiui, Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje ir keliose kitose tarptautinėse sutartyse pabrėžiama „lygybė prieš įstatymą“, teigiant, kad visi žmonės yra lygūs orumo ir teisių atžvilgiu, ir pateikiamas dalinis sąrašas priežasčių, dėl kurių diskriminacija yra smerkiama⁹. Tačiau taikant šiuos principus pagal formalųjį nediskriminavimo modelį neužtikrinama veiksminga asmenų su negalia apsauga ir dalyvavimas.

Vien tai, kad su asmenimis, turinčiais negalią, yra elgiamasi taip pat, kaip su kitais asmenimis, neužtikrina visiškos jų įtraukties. Nors vienodas požiūris gali padėti kovoti su neigiamais stereotipais, formaliajame lygybės modelyje dažnai būdavo ignoruojami individualūs asmenų su negalia poreikiai ir skirtumai, dėl kurių atsirasdavo atskirtis, nelygybė ir sisteminė diskriminacija. Kad asmuo su negalia galėtų visapusiškai naudotis ta pačia paslauga kaip ir asmuo, neturintis negalios, gali tekti atlikti tam tikrus pritaikymus ir pakeitimus, pavyzdžiui, pašalinti fizines kliūtis arba pakeisti taisykles, procedūras ar formatus. Tokie pritaikymai padeda sudaryti sąlygas, kad asmenys su negalia galėtų prasmingai dalyvauti visuomenėje vienodomis sąlygomis su kitais asmenimis. Daugeliu atvejų tai yra laikoma tinkamu sąlygų pritaikymu.

⁸ Asmenų su negalia teisių komiteto bendroji pastaba Nr. 6, 10 punktas.

⁹ Asmenų su negalia teisių komiteto bendroji pastaba Nr. 6, 14 punktas.

Kaip paaiškino Komitetas, frazė „**lygybė pagal įstatymą**“ yra būdinga tik JT ANTK¹⁰. Ji reiškia asmenų teisę užmegzti teisinius santykius ir naudotis įstatymais savo asmeninei naudai. Tai reiškia, kad asmenys su negalia turi teisę gauti veiksmingą apsaugą ir galimybę visapusiškai naudotis įstatymo teikiamais privalumais. Įstatymas privalo užtikrinti tikrąją visų jo jurisdikcijoje esančių asmenų lygybę. Todėl pripažinimas, jog visi asmenys su negalia yra lygūs pagal įstatymą reiškia, kad neturėtų būti jokių įstatymų, kuriais būtų paneigtos, suvaržytos arba apribotos jų teisės. Be to, negalia turėtų būti įtraukta į visus teisės aktus ir politiką.

Tinkamas sąlygų pritaikymas kaip nediskriminavimo principas

Tinkamas sąlygų pritaikymas yra laikomas vienu iš pagrindinių JT ANTK principų. JT ANTK 2 straipsnyje jis yra apibrėžtas kaip viena iš pagrindinių sąvokų:

„Tinkamas sąlygų pritaikymas“ reiškia būtinus ir tinkamus pakeitimus ir pritaikymą, dėl kurių nepatiriama neproporcinga ar nepagrįsta našta ir kurių reikia konkrečiu atveju siekiant užtikrinti asmenims su negalia galimybę naudotis visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis lygiai su kitais asmenimis ar galimybę įgyvendinti šias teises ir laisves

Asmenų su negalia teisių konvencijos 2 straipsnis

Tinkamas sąlygų pritaikymas taip pat yra paminėtas „diskriminacijos dėl negalios“ apibrėžime, tiesiogiai jį susiejant su nediskriminavimo principu:

„Diskriminacija dėl negalios“ reiškia bet kokią išskyrimą, atskyrimą ar apribojimą dėl negalios, kuriais siekiama pabloginti ar paneigti arba dėl kurių pabloginamas ar paneigiamas visų žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pripažinimas, įgyvendinimas ar naudojimasis jomis lygiai su kitais asmenimis politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, pilietinėje ar bet kurioje kitoje srityje. Ji apima visų formų diskriminaciją, įskaitant atsisakymą tinkamai pritaikyti sąlygas.

Asmenų su negalia teisių konvencijos 2 straipsnis

¹⁰ Asmenų su negalia teisių komiteto bendrosios pastabos Nr. 6, 14 punktas

Tinkamas sąlygų pritaikymas taip pat yra įtvirtintas 5 straipsnyje kaip nediskriminavimo principas ir taikomas visame Konvencijos tekste. Jis yra laikomas viena iš pagrindinių priemonių tokioms teisėms įgyvendinti, kaip: asmens laisvė ir saugumas (14 straipsnis), švietimas (24 straipsnis), darbas ir užimtumas (27 straipsnis). Teisė į teisingumą yra dar viena svarbi sritis, kurioje reikia užtikrinti tinkamą sąlygų pritaikymą, tačiau Komitetas pažymėjo, kad JT ANTK 13 straipsnyje nurodytos „procesinės sąlygos“ „skiriasi nuo tinkamų sąlygų tuo, kad procesiniai pakeitimai nėra ribojami neproporcingumo“¹¹. Tai dar kartą parodo, koks svarbus yra tinkamas sąlygų pritaikymas teisingumo sistemoje.

Atsisakymas visada yra susijęs su konkrečiu asmeniu, turinčiu negalią, ir jo konkrečia situacija. Atsisakymas tinkamai pritaikyti sąlygas yra laikomas *sui generis* diskriminacijos dėl negalios forma. Situacija turėtų būti laikoma atsisakymu tinkamai pritaikyti sąlygas, kai yra **atsisakoma** atlikti **būtinus ir tinkamus** pakeitimus ir pritaikymus, dėl kurių **nebūtų patiriama neproporcinga arba nepagrįsta našta**. Tokiu atveju, būtinus pritaikymus reikia atlikti tam, kad būtų galima užtikrinti lygiateisį naudojimąsi žmogaus teisėmis arba pagrindinėmis laisvėmis.

JT ANTK nėra nustatyta jokia konkreti riba, nuo kurios našta būtų pradėta laikyti neproporcinga arba nepagrįsta. Kiekviena situacija turėtų būti vertinama atskirai, įvertinant proporcingą santykį tarp atitinkamos teisės įgyvendinimo ir jai pasiekti reikalingų priemonių. Išlaidos taip pat turėtų būti vertinamos proporcingai **visiems** turimiems ištekliams, įskaitant valstybinį finansavimą, sąlygas pritaikančios šalies (visą) dydį ir kitus veiksnius (žr. „Tinkamo sąlygų pritaikymo įgyvendinimas“ 15 psl.).

Iš esmės, Komitetas išskiria keturias skirtingas diskriminacijos dėl negalios formas ir pateikia tokius kiekvienos iš jų paaiškinimus:

- a) **Tiesioginė diskriminacija** atsiranda, kai panašioje situacijoje dėl skirtingos asmeninės padėties su asmenimis, turinčiais negalią, yra elgiamasi ne taip palankiai, kaip su kitais asmenimis dėl priežasties, susijusios su draudžiamu pagrindu. Tiesioginė diskriminacija apima žalingus veiksmus ar neveikimą dėl draudžiamų priežasčių, kai nėra panašios situacijos. Diskriminuojančios šalies motyvas ar ketinimas neturi reikšmės sprendžiant, ar įvyko diskriminacija. Pavyzdžiui, viešoji mokykla, atsisakanti priimti vaiką su negalia, kad nereikėtų keisti mokymo programų, tai daro vien dėl vaiko negalios, todėl tai yra tiesioginės diskriminacijos pavyzdys;

¹¹ Asmenų su negalia teisių komiteto bendroji pastaba Nr. 6, 51 punktas.

- b) **Netiesioginė diskriminacija** reiškia, kad įstatymai, politika ar praktika atrodo neutralūs, tačiau iš tiesų daro neproporcingai didelę neigiamą įtaką asmeniui su negalia. Diskriminacija atsiranda tada, kai galimybė, atrodanti prieinama, iš tikrųjų yra nepasiekiamą tam tikriems asmenims dėl to, kad dėl savo padėties jie negali ja pasinaudoti. Pavyzdžiui, jei mokykla neteikia knygų lengvai skaitomu (*“Easy-Read”*) formatu, ji netiesiogiai diskriminuoja asmenis, turinčius intelekto negalią, nes šie, nors ir techniškai gali lankyti mokyklą, iš tikrųjų turėtų lankyti kitą. Panašiai, jei riboto judumo kandidatas turi darbo pokalbį antrame aukšte pastate be lifto, jis atsiduria nelygiavertėje situacijoje, nepaisant to, kad jam leista dalyvauti pokalbyje;
- c) **Atsisakymas tinkamai pritaikyti sąlygas**, pagal Konvencijos 2 straipsnį yra laikomas diskriminacija, jei atsisakoma atlikti būtinus ir tinkamus pakeitimus ir pritaikymus, dėl kurių nepatiriama „neproporcinga ar nepagrįsta našta“ ir kurių reikia konkrečiu atveju siekiant užtikrinti asmenims su negalia galimybę naudotis visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis. Lydinčiojo asmens nepriėmimas arba atsisakymas kitaip pritaikyti sąlygas asmeniui su negalia yra laikomi atsisakymo tinkamai pritaikyti sąlygas pavyzdžiais;
- d) **Priekabiavimas** – tai diskriminacijos forma, kai vyksta nepageidaujamas elgesys, susijęs su negalia ar kitomis draudžiamomis priežastimis, pažeidžiant asmens orumą ir sukuriant bauginančią, priešišką, menkinančią, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką arba siekiant tai padaryti. Ši diskriminacijos forma gali pasireikšti veiksmais ar žodžiais, išskiriančiais asmenų su negalia skirtumus ir palaikančiais asmenims su negalia daromą spaudą. Ypatingą dėmesį reikėtų skirti asmenims su negalia, gyvenantiems tokiose izoliuotose vietose, kaip globos įstaigos, specialiosios mokyklos ar psichiatrinės ligoninės, kur tokio tipo diskriminacija yra labiau tikėtina ir yra iš prigimties nematoma, todėl mažai tikėtina, kad už ją bus baudžiama. „Patyčios“ ir jų internetinė forma – patyčios ir neapykantos kurstymas elektroninėje erdvėje – taip pat yra ypač žiaurios ir žalingos neapykantos nusikaltimų formos. Kiti pavyzdžiai apima visas smurto (dėl negalios) formas, pavyzdžiui, prievartavimą, koneveikimą ir išnaudojimą, neapykantos nusikaltimus ir mušimą.

Asmenų su negalia teisių komiteto bendrosios pastabos Nr. 6 (2018 m.)
dėl lygybės ir nediskriminavimo, CRPD/C/GC/6,
<https://docs.un.org/en/CRPD/C/GC/6>, 18 punktas.

Teisė į lygybę ir nediskriminavimą yra labai svarbi JT ANTK numatytos tarptautinės apsaugos dalis. Nors kai kurios JT ANTK įtvirtintos asmenų su negalia teisės, pavyzdžiui, bendras infrastruktūros prieinamumas, yra įgyvendinamos palaipsniui, **teisė į lygybę ir nediskriminavimą turi būti įgyvendinta nedelsiant**¹². Tai reiškia, kad valstybės yra prisiėmusios neatidėliotinus įsipareigojimus užtikrinti esmines ir kompleksines teises į lygybę ir nediskriminavimą. Šios viską apimančios teisės neturi būti laipsniškai įgyvendinamos. Kadangi JT ANTK *de jure* arba *de facto* draudžia diskriminaciją bet kioje valdžios institucijų reglamentuojamoje ir saugomoje srityje, ši pareiga taip pat galioja privačiajam sektoriui (žr. 4 straipsnio 1 dalies e punktą).

Tinkamas sąlygų pritaikymas kaip pareiga užtikrinti prieinamumą

Tinkamas sąlygų pritaikymas yra laikomas ne tik nediskriminavimo principo dalimi, bet ir viena iš dviejų pagrindinių pareigų užtikrinti prieinamumą. Komitetas prieinamumą supranta, kaip asmens, turinčio konkrečią negalią, teisę į prieigą, kuri turėtų būti įgyvendinama palaipsniui sistemingai šalinant kliūtis, kad būtų užtikrintas visiškas prieinamumas¹³.

Asmenys, turintys negalią, susiduria su techninėmis ir aplinkos – dažniausiai -žmogaus sukurtos aplinkos – kliūtimis, pavyzdžiui, laiptais prie įėjimo į pastatus, liftų nebuvimu daugiaaukščiuose pastatuose ir informacijos prieinama forma trūkumu. Tokios dirbtinės kliūtys dažnai kyla dėl informacijos trūkumo ir techninės patirties bei žinių stokos, o ne sąmoningo noro neleisti asmenims su negalia patekti į vietas ar naudotis visuomeninėmis paslaugomis.

Asmenų su negalia teisių komiteto bendrosios pastabos Nr. 2 (2014 m.), CRPD/C/GC/2, 3 punktas

Komitetas nustatė dvi situacijas, kai dėl nepakankamo prieinamumo asmenys su negalia negalėjo pasinaudoti visuomenine paslauga arba patekti į visuomeninį objektą, kas prieinamumo teisės aktuose turėtų būti laikoma bent jau draudžiamais diskriminacijos dėl negalios veiksmais:

¹² Asmenų su negalia teisių komiteto bendrosios pastabos Nr. 6, 12 punktas.

¹³ Asmenų su negalia teisių komiteto bendrosios pastabos Nr. 2 (2014), CRPD/C/GC/2, 14 punktas

5. kai paslauga ar objektas buvo sukurti po to, kai buvo priimti atitinkami prieinamumo standartai;
6. kai tinkamai pritaikius sąlygas buvo galima suteikti galimybę patekti į objektą ar pasinaudoti ar paslauga.¹⁴

Pagal Asmenų su negalia teisių konvencijos bendrąją pastabą Nr. 2, prieinamumas turi du tikslus: jį užtikrinti ir tinkamai pritaikyti sąlygas. Abu tikslai yra tarsi dvi monetos pusės. Jie yra glaudžiai tarpusavy susiję: kai asmeniui su negalia nepakanka tam tikrų prieinamumo elementų, atsiranda pareiga tinkamai pritaikyti sąlygas. Abi šios pareigos yra būtinos, siekiant veiksmingai užtikrinti prieinamumą.

Prieinamumas (*ex ante* pareiga), įskaitant universalaus dizaino principą, yra siejamas su grupėmis. Prieinamumo reglamentavimas įprastai yra skirtas plačiajai visuomenei ir apima standartizuotus prieinamumo reikalavimus, skirtus tam tikroms asmenų su negalia grupėms. Valstybės, šios Konvencijos šalys, privalo imtis visų tinkamų priemonių prieinamumui įgyvendinti, įskaitant jų reglamentavimą, nuoseklų planavimą ir laipsnišką įgyvendinimą praktikoje.

Tinkamas sąlygų pritaikymas yra *ex nunc* pareiga užtikrinti prieinamumą (o tai reiškia, kad ji vykdytina „nuo to momento“), kai tų sąlygų reikia asmeniui su negalia konkrečioje situacijoje, pavyzdžiui, darbovietėje ar mokykloje, kad jis ar ji galėtų naudotis savo teisėmis lygiai su kitais asmenimis konkrečiomis aplinkybėmis.

Kaip Komitetas paaiškino BP 6, pareigą tinkamai pritaikyti sąlygas galima skirstyti į dvi sudedamąsias dalis¹⁵:

1. pozityvioji teisinė pareiga tinkamai pritaikyti sąlygas reiškia, kad reikia atlikti būtinus ir tinkamus pakeitimus arba pritaikymus, kurių reikia konkrečiu atveju tam, kad asmuo su negalia turėtų teises ir galėtų jomis pasinaudoti;
2. tokios reikalaujamos pritaikyti sąlygos neturi sudaryti neproporcingos arba nepagrįstos naštos pareigos vykdytojui.

Abi prieinamumo užtikrinimo pareigos yra tarpusavyje susijusios. Kadangi laipsniškam ir nuosekliam prieinamumo įgyvendinimui gali prireikti laiko, tinkamą sąlygų pritaikymą galima naudoti kaip priemonę suteikti asmeniui su negalia prieigą tuo tarpu. Tai taip pat gali paspartinti prieinamumą, nes tinkamas sąlygų pritaikymas gali atnešti kolektyvinę naudą.

¹⁴ Asmenų su negalia teisių komiteto bendrosios pastabos Nr. 2, 31 punktą

¹⁵ Asmenų su negalia teisių komiteto bendrosios pastabos Nr. 6, 25 punktą.

„Universalus dizainas“ reiškia gaminių, aplinkos, programų ir paslaugų, skirtų naudoti visiems žmonėms kuo platesniu mastu, dizainą, kai nėra pritaikymo ar specializuoto dizaino būtinybės. Sąvoka „universalus dizainas“ taip pat apima pagalbinis įrenginius, skirtus konkrečioms asmenų su negalia grupėms, kai tai yra būtina.

Asmenų su negalia teisių konvencijos 2 straipsnis

Prieinamumo ir universalaus dizaino standartais gali būti neatsižvelgiama į prieinamumo poreikius, kuriuos gali turėti asmenys, turintys retus sutrikimus arba asmenys, nesinaudojantys prieinamumo priemonėmis. Tokiais pavyzdžiais gali būti laikomi asmenys, neskaitantys teksto Brailio raštu, nenaudojantys gestų kalbos arba neturintys reikiamų technologinio raštingumo įgūdžių, kad galėtų naudotis ekrano skaitytuvu arba kita kompiuterine programa. Nors prieinamumo standartai gali neapimti visų šių asmenų reikalavimų, vis tiek turi būti taikomas tinkamo sąlygų pritaikymo principas, kuriuo turėtų būti užpildyta spraga tarp turimo poreikio ir nepakankamo prieinamumo.

Kitas svarbus tinkamo sąlygų pritaikymo požymis yra dialogas tarp pareigos vykdytojo ir asmens su negalia, kadangi bendras prieinamumas turėtų būti reglamentuojamas standartizavimo būdu.

Tinkamo sąlygų pritaikymo įgyvendinimas

JT ANTK komitetas nuolat ragino valstybes, šios Konvencijos šalis, nacionaliniuose lygybės ir nediskriminavimo įstatymuose pripažinti atsisakymą tinkamai pritaikyti sąlygas diskriminacijos forma. Komiteto praktikoje viena iš pagrindinių susirūpinimą keliančių priežasčių buvo laikomos pastabos, jog valstybės, šios Konvencijos šalys, nepripažįsta atsisakymo tinkamai pritaikyti sąlygas diskriminacijos forma.

2016 m. JT ANTK Lietuvai buvo rekomenduota atsisakymą tinkamai pritaikyti sąlygas pripažinti diskriminacijos dėl negalios forma¹⁶. 2017 m.

¹⁶ Asmenų su negalia teisių komiteto (2016 m.) Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos, [CRPD/C/LTU/CO/1](#)

tokia pati rekomendacija buvo pateikta Latvijai.¹⁷ Panašios pastabos buvo pateiktos Švedijai 2014 ir 2024 metais, kai Komitetas Švedijai rekomendavo numatyti „aiškią tinkamo sąlygų pritaikymo garantiją, atitinkančią Konvencijos 2 straipsnį, kuri galiotų visose teisės srityse“¹⁸. Nei viena iš trijų valstybių nėra pakankamai pritaikiusi savo nacionalinės teisės aktų taip, kad jie atitiktų JT ANTK nuostatas dėl tinkamo sąlygų pritaikymo principo. Lietuvoje ir Latvijoje, kuriose pagal monistines teises sistemas tarptautinės sutartys yra įtraukiamos į nacionalinius teisės aktus iškart po ratifikavimo, JT ANTK *de jure* yra taikoma tiesiogiai, tačiau *de facto* tai yra daroma retai. Tuo tarpu, Švedija, kurioje galioja dualistinė teisinė sistema, prieš pripažindama JT ANTK principus, pirmiausia juos privalo perkelti į nacionalinius teisės aktus. Kadangi Švedijoje vartojama sąvoka „pakankamas sąlygų pritaikymas“ (*Diskrimineringslagen*, 2008:567) nevisiškai atitinka JT ANTK nuostatas, jos pritaikymas yra ribotas ir nepakankamas, norint apginti asmenų su negalia teises nuo diskriminacijos, kaip tai buvo pademonstruota 2018 m. Komiteto nagrinėtoje Richardo Sahlino byloje prieš Švediją¹⁹ (žr. „Gyvenimiškas neproporcingos arba nepagrįstos naštos pavyzdys“).

Kadangi tinkamo sąlygų pritaikymo principas kiekvienu atveju yra taikomas individualiai ir, vertinant būtinas ir tinkamas priemones bei neproporcingą arba nepagrįstą naštą, yra grindžiamas įvairiais asmeniniais kriterijais, svarbu nustatyti aiškias ir patikimas taisykles, kad būtų galima užtikrinti šio principo įgyvendinimą.

JT ANTK komitetas savo Bendrojoje pastaboje Nr. 6 (2018 m.) pateikė tokius pagrindinius elementus, kuriais yra grindžiamas poįstatyminis reglamentas dėl pareigos tinkamai pritaikyti sąlygas:

- a) kliūčių, darančių įtaką asmenų su negalia teisėms, nustatymas ir pašalinimas, bendradarbiaujant su atitinkamu asmeniu, turinčiu negalią;
- b) įvertinimas, ar įmanoma pritaikyti sąlygas (teisiškai ar praktiškai). Pritaikyti sąlygų gali būti neįmanoma dėl teisinių ar esminių priežasčių;

¹⁷ Asmenų su negalia teisių komiteto (2017 m.) Baigiamosios pastabos dėl pirminės Latvijos ataskaitos, [CRPD/C/LVA/CO/1](#)

¹⁸ Asmenų su negalia teisių komiteto (2024 m.) Baigiamosios pastabos dėl bendrų antrosios ir trečiosios Švedijos periodinių ataskaitų, [CRPD/C/SWE/CO/2-3](#); Asmenų su negalia teisių komiteto (2014 m.) Bendrosios pastabos dėl pirmosios Švedijos ataskaitos, [CRPD/C/SWE/CO/1](#)

¹⁹ Richardas Sahlinas prieš Švediją, Asmenų su negalia teisių komitetas, Komiteto nuomonė dėl pranešimo pagal Fakultatyvaus protokolo Nr. 45/2018 5 straipsnį, [CRPD/C/23/D/45/2018](#)

- c) įvertinimas, ar reikia pritaikyti sąlygas (t. y. ar tai būtina ir tinkama) ir ar taip galima efektyviai užtikrinti minėtos teisės įgyvendinimą;
- d) įvertinimas, ar dėl pakeitimo atsiranda neproporcinga ar nepagrįsta našta pareigos vykdytoji. Norint tai nustatyti, reikia įvertinti proporcingą santykį tarp naudojamų priemonių ir jų tikslo, t. y. galimybės naudotis atitinkama teise;
- e) užtikrinimas, kad tinkamas sąlygų pritaikymas padėtų pasiekti pagrindinį tikslą – skatinti lygybę ir panaikinti asmenų su negalia diskriminaciją. Todėl kiekvienu konkrečiu atveju reikia konsultuotis su atitinkama įstaiga, kuriai yra pavesta tinkamai pritaikyti sąlygas, ir atitinkamu asmeniu. Galimi veiksniai, į kuriuos reikia atsižvelgti: finansinės išlaidos, turimi ištekliai (įskaitant viešąsias subsidijas), sąlygas pritaikančios šalies (visas) dydis, pakeitimo poveikis institucijai ar įmonei, nauda trečiosioms šalims, neigiamas poveikis kitoms šalims ir pagrįsti sveikatos ir saugos reikalavimai. Vertinant visą valstybę, šios Konvencijos šalį, ir privačiojo sektoriaus subjektus, reikia atsižvelgti į bendrą turtą, o ne organizacijos struktūrinio padalinio ar skyriaus išteklius;
- f) užtikrinimas, kad asmenims su negalia nereikėtų dengti išlaidų;
- g) užtikrinimas, kad įrodinėjimo pareiga tektų pareigos vykdytoji, tvirtinančiam, kad jam tenkanti našta yra neproporcinga arba nepagrįsta.

Asmenų su negalia teisių komiteto bendrosios pastabos Nr. 6 (2018 m.)
dėl lygybės ir nediskriminavimo, CRPD/C/GC/6,
<https://docs.un.org/en/CRPD/C/GC/6>, 26 punktas

2 skyrius

Tinkamo sąlygų pritaikymo principo taikymas praktikoje

Šiame skyriuje yra pateiktos gairės, kaip praktiškai taikyti tinkamo sąlygų pritaikymo principą. Jame yra išsamiai aptartas visas tinkamo sąlygų pritaikymo procesas, pradedant negalios pripažinimu, poreikių nustatymu, dialogo užmezgimu ir baigiant būtinų kriterijų bei galimos neproporcingos arba nepagrįstos naštos vertinimu. Šio skyriaus pabaigoje rasite pagrindinių žingsnių, kuriuos reikia atlikti prieš tinkamai pritaikant sąlygas, kontrolinį sąrašą.

Negalios pripažinimas

Negalios apibrėžimas ANTK yra gan platus ir apima įvairius **ilgalaikius sutrikimus**, kurie **susidūrus su įvairiomis kliūtimis**, gali trukdyti asmenims su negalia visapusiškai dalyvauti visuomenėje. Kad asmeniui būtų tinkamai pritaikytos sąlygos pagal ANTK, jis turėtų turėti negalią.

Tai reiškia, kad:

- asmuo turėtų turėti fizinį, psichikos, intelekto arba jutimo sutrikimą;
- o toks sutrikimas turėtų būti ilgalaikis.

Prie asmenų su negalia yra priskiriami asmenys, turintys ilgalaikių fizinių, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimų, kurie sąveikaudami su įvairiomis kliūtimis gali trukdyti šiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis.

Asmenų su negalia teisių konvencijos 1 straipsnis

Tinkamas sąlygų pritaikymas yra *ex nunc* pareiga užtikrinti prieinamumą (o tai reiškia, kad ji yra vykdytina „nuo to momento“), kai tų sąlygų reikia asmeniui su negalia konkrečioje situacijoje.

Norint tinkamai pritaikyti sąlygas, turi būti nustatytas aiškiai apibrėžtas procesas.

Kaip jau minėta, tiek valdžios institucijos, atsakingos už visų viešųjų paslaugų teikimą, tiek privačiojo sektoriaus paslaugų teikėjai privalo tinkamai pritaikyti sąlygas, kad užtikrintų, jog asmuo su negalia turėtų teises ir galėtų jomis pasinaudoti visose gyvenimo srityse.

Visi šie pareigų vykdytojai – viešosios institucijos, organizacijos, įstaigos ar privačios įmonės ir pan. (toliau vadinamos „Organizacijomis“) turėtų turėti aiškas taisykles, kad jų teikiamos išorinės paslaugos ir vidaus taisyklės turėtų numatytas aiškias procedūras ir apibrėžtą atsakomybę, susijusią su tinkamu sąlygų pritaikymu.

Tai turėtų apimti procedūras, kaip reikėtų prašyti tinkamai pritaikyti sąlygas ir kaip užmegzti dialogą, bei būtinų pakeitimų aptarimą. Taip pat turėtų būti nustatyti šių priemonių proporcingumo vertinimo kriterijai ir procesas bei ieškomi alternatyvūs sprendimai. Visomis šiomis procedūromis kiekvienoje situacijoje turėtų būti siekiama užtikrinti asmens teises.

Tinkamai pritaikyti sąlygas gali tekti tiek teikiant viešąsias paslaugas (išoriškai), tiek dirbant ir (arba) mokantis ar palaikant kitokius ilgalaikius santykius tarp asmens ir organizacijos.

Šis procesas bus aptartas visuose šiuose etapuose.

Poreikių nustatymas

Organizacijos turėtų būti numačiusios aiškias procedūras, kaip asmenys su negalia galėtų prašyti tinkamai pritaikyti sąlygas. Šios procedūros turėtų būti pateiktos atitinkamais, asmenims su negalia pritaikytais būdais ir formomis.

Tinkamo sąlygų pritaikymo poreikis gali būti a) **akivaizdus** arba b) **žinomas tik asmeniui su negalia**. Abiem atvejais turėtų būti pradėtas tinkamo sąlygų pritaikymo procesas.

Kai tinkamo sąlygų pritaikymo poreikis organizacijai yra akivaizdus, atsakingi asmenys turėtų atitinkamam asmeniui pasiūlyti tinkamai pritaikyti sąlygas. Tinkamo sąlygų pritaikymo poreikis gali būti tiek matomas vizualiai, tiek nurodytas raštu, pavyzdžiui, registracijos formose, prašymuose, darbo sutartyse, įrašuose apie studentą ir kituose dokumentuose arba informacinėse sistemose, kuriuose pateikti duomenys apie asmens turimą negalią. Kai asmens santykiai su organizacija arba įstaiga yra ilgalaikiai,

rekomenduojama susitarimą dėl konkrečių pakeitimų arba pritaikymų patvirtinti raštu, pavyzdžiui, sudarant tinkamo sąlygų pritaikymo planą. O kai santykiai yra trumpalaikiai (pavyzdžiui, parduotuvėse arba gaunant vienkartinės paslaugas), sudaryti tokio susitarimo nebūtina.

Pavyzdžiui, jei asmens su negalia vežimėliu besinaudojantis žmogus bando patekti į jam nepritaikytą pastatą arba vietą, jam turėtų būti pasiūlytas alternatyvus, jam pritaikytas įėjimas arba liftas. Atitinkamai, jei neregys studentas, informavęs universitetą apie savo negalią, registruojasi į pasirinktas studijas, universitetas turėtų paskaitų skaidres ir kitą medžiagą pateikti jam pritaikytais formatais, pavyzdžiui, suderinamais su ekrano skaitytuvu. Jei pageidaujamas formatas neaiškus, pavyzdžiui, ar pirmenybė teikiama tekstui, skaitomam Brailio raštu, ar ekrano skaitytuvu, universitetas arba dėstytojas turėtų iš anksto studento pasiteirauti, kokio formato jis pageidauja.

Kai organizacijai nėra akivaizdu, kad reikia tinkamai pritaikyti sąlygas, asmuo gali pateikti prašymą, kad būtų pradėtas dialogas apie tai. Asmuo apie savo turimą poreikį gali pranešti įvairiais atitinkamais būdais, be kita ko, neoficialiai ir oficialiai, raštu, žodžiu ar kitokiais bendravimo būdais.

Kartais prašymą gali pateikti asmens atstovai.

Prašyme turėtų būti nurodyti šie dalykai:

1. negalios paaiškinimas;
2. paaiškinimas, kodėl reikia tinkamai pritaikyti sąlygas;
3. paaiškinimas, kokio tinkamo sąlygų pritaikymo reikia.

Įprastai jokių dokumentų pateikti nereikia. Tačiau tam tikrose situacijose, kai reikia įrodyti turimą negalią ir (arba) turimus konkrečius poreikius, procedūros turėtų būti aiškiai reglamentuotos. Visos su negalia susijusios duomenų tvarkymo procedūros turi atitikti duomenų apsaugos taisykles ir principus.

Gyvenimiškas pavyzdys, kaip būtų galima prašyti tinkamai pritaikyti sąlygas

Patarimai, kaip prašyti tinkamai pritaikyti sąlygas (Jungtinėje Karalystėje)

Norėdami įrodyti turimą negalią, pagal Lygybės įstatymą turėtumėte:

- nurodyti, kokią negalią turite;
- apibūdinti, kaip jums trukdo esama aplinka, kokį poveikį negalia turi jūsų elgesiui arba poreikiams, pavyzdžiui, kaip negalia įtakoja jūsų judėjimą arba ar jums reikia papildomos pagalbos;
- paaiškinti, jog jūsų turimos negalios poveikis yra ilgalaikis.

[...]

Pabandykite savo prašyme aiškiai nurodyti, jog tinkamai nepritaikius sąlygų, patenkate į nepalankią padėtį.

Turėtumėte pabandyti:

- nurodyti, kas jums kelia problemų, pavyzdžiui, tai gali būti organizacijos procesai, jos pastato ypatybė arba įrangos trūkumas;
- paaiškinti, kaip turima problema jums viską apsunkina, pavyzdžiui, jums gali būti sudėtinga pasinaudoti paslauga arba jums tai gali kelti skausmą.

Tiesioginė nuoroda: „Citizens Advice“ svetainės straipsnis „Kaip prašyti tinkamai pritaikyti sąlygas, jei turite negalią“ (anglų k.)

Pavyzdys

Gerb. Redhilio universiteto administracija,

Aš turiu ilgalaikę kelio traumą, kurią patyriau nelaimingo atsitikimo metu sportuodamas. Dėl šios traumos, ilgai vaikščiojant, aš jaučiu skausmą, o ši būklė mane vargina ilgiau nei metus. Todėl turiu savo automobilį statyti kuo arčiau patalpų, kuriose vyksta mano paskaitos.

Pagal universiteto automobilių statymo tvarką, aš savo automobilį turiu statyti kuo toliau nuo jų. Tai reiškia, jog norėdamas jausti kuo mažesnę skausmą, aš turiu į paskaitas eiti lėtai arba visai jas praleisti.

Prašau mane informuoti, ar būtų galima pakeisti automobilių statymo tvarką? Jei to padaryti negalima, prašau apsvarstyti galimybę atlikti kitokius pakeitimus, kad galėčiau laiku ateiti į paskaitas. Pavyzdžiui, galėtumėte man suteikti galimybę dalyvauti paskaitose internetu arba suteikti pagalbines judėjimo priemones, kuri man padėtų atvykti į paskaitas.

Tikiuosi sulaukti jūsų greito atsakymo.

Pagarbiai,

Tiesioginė nuoroda: „Citizens Advice“ svetainės straipsnis „Kaip prašyti tinkamai pritaikyti sąlygas, jei turite negalią“ (anglų k.)

Dialogo užmezgimas

Dialogas yra labai svarbi tinkamo sąlygų pritaikymo proceso dalis. Asmuo su negalia geriausiai išmano su savo negalia susijusius poreikius, todėl su juo turėtų būti prasmingai konsultuojamasi kiekviename etape, pradedant jo poreikių nustatymu ir baigiant konkrečių pakeitimų ir pritaikymų pasirinkimu.

Kaip užmegzti ir vesti dialogą su atitinkamu asmeniu:

- Paklauskite, su kokiomis kliūtimis arba sunkumais asmuo susiduria dėl savo turimos negalios. Kartais asmuo gali iškart pateikti labai konkretų prašymą, o kartais galimų sprendimų gali tekti paieškoti abiem šalims.
- Jei poreikis ir sprendimas yra akivaizdūs, pasirūpinkite tinkamu sąlygų pritaikymu ir apie tai tinkamai informuokite asmenį.
- Jei konkretūs poreikiai ir (arba) priemonės yra neaiškūs arba yra kelios galimybės, pasiteiraukite asmens, kokia priemonė arba sprendimas jam būtų tinkamiausi. Norėdami atitinkamam asmeniui rasti geriausią sprendimą, su juo aptarkite galimus variantus.

Kriterijų vertinimas

Tinkamas sąlygų pritaikymas yra vertinamas dviem etapais:

- patikrinant, ar pakeitimai ir pritaikymai yra būtini ir tinkami;
- įvertinant, ar dėl tokio pritaikymo nėra patiriama neproporcinga arba nepagrįsta našta.

Kas yra „būtina ir tinkama“?

Tinkamas sąlygų pritaikymas gali būti būtinas ir tinkamas, esant kelioms aplinkybėms:

- kai nėra bendro prieinamumo (pavyzdžiui, kai pastatai arba sistemos dar nėra pritaikyti);
- kai bendraisiais prieinamumo arba universalios dizaino standartais nėra atsižvelgiama į individualaus asmens, ketinančio naudotis paslauga arba aplinka (pavyzdžiui, asmens, turinčio retus sutrikimus, arba asmens, kuriam reikalinga intensyvesnė pagalba), prieinamumo reikalavimus.
- kai bendrieji prieinamumo arba universalios dizaino standartai asmeniui yra neaktualūs, nes jis (pavyzdžiui, žmonės, neskaitantys teksto Brailio raštu, nenaudojantys gestų kalbos arba neturintys reikiamų technologinio raštingumo įgūdžių, kad galėtų naudotis ekrano skaitytuvu arba kita kompiuterine programa) nesinaudoja konkrečiomis prieinamumo priemonėmis.

„Universalus dizainas“ reiškia gaminių, aplinkos, programų ir paslaugų, skirtų naudoti visiems žmonėms kuo platesniu mastu, dizainą, kai nėra pritaikymo ar specializuoto dizaino būtinybės. Sąvoka „universalus dizainas“ taip pat apima pagalbinus įrenginius, skirtus konkrečioms asmenų su negalia grupėms, kai tai yra būtina.

”

“

Asmenų su negalia teisių konvencijos 2 straipsnis

Jei tinkamai pritaikyti sąlygas reikia dėl bendro prieinamumo nebuvimo, **universalus dizainas** gali padėti išsiaiškinti, kokios tinkamo sąlygų pritaikymo priemonės yra būtinos ir tinkamos.

Tais atvejais, kai bendras prieinamumas yra užtikrinamas, bet asmeniui reikia papildomų pakeitimų ir pritaikymų, reikėtų rasti individualius sprendimus, kuriais būtų siekiama įgyvendinti atitinkamo asmens teises.

Tokiu sprendimu taip pat turėtų būti siekiama užtikrinti visapusišką ir lygiateisį žmogaus teisių arba pagrindinių laisvių įgyvendinimą arba naudojimąsi jomis.

Organizacija yra atsakinga už tai, kad būtų nustatyta, kokių tinkamų sąlygų pritaikymų reikia. Atitinkamas asmuo turėtų dalyvauti vertinant ne tik, ar pritaikymai arba pakeitimai yra **būtinai ir tinkami**, bet ir ieškant tinkamų sprendimų.

Po dialogo turi būti imtasi konkrečių priemonių arba parengtas priemonių planas, kuris būtų įgyvendintas per konkretų nustatytą laikotarpį.

Siūlomo sąlygų pritaikymo tinkamumą gali lemti įvairūs su negalia susiję veiksniai. Ar siūlomas sprendimas yra tinkamas, turėtų nuspręsti asmuo su negalia.

Visada turėtų būti atsižvelgta į asmens orumą. Pavyzdžiui, rankinis asmens su negalia nešimas vežimėlyje nėra laikomas oriu sprendimu, todėl negali būti laikomas tinkamu sąlygų pritaikymu.

Kas yra „neproporcinga arba nepagrįsta“?

Neproporcinga arba nepagrįsta našta – tai sąvoka, kuria yra nustatoma tinkamo sąlygų pritaikymo priemonių taikymo riba.

Tinkamu sąlygų pritaikymu laikomais pritaikymais ir pakeitimais turėtų būti siekiama užtikrinti, kad visas žmogaus teises ir pagrindines laisves būtų galima įgyvendinti ir jomis naudotis lygiai su kitais asmenimis. Neproporcingos arba nepagrįstos naštos vertinimas, o taip pat atlikti pritaikymai ir pakeitimai **šių teisių** jokia būdu **negali paneigti ar joms prieštarauti**.

Tai reiškia, kad nors konkreti **priemonė** gali būti laikoma neproporcinga arba nepagrįsta, šiame etape negalima visiškai atsisakyti tinkamai pritaikyti sąlygas.

Apskritai tinkamo sąlygų pritaikymo priemonių poreikis yra nustatomas vertinant, ar tinkamas sąlygų pritaikymas yra būtinas ir tinkamas. (žr. skyrių „Kas yra „būtina ir tinkama“?“).

Neproporcingos ar nepagrįstos naštos vertinimas turėtų būti susijęs su konkrečiomis **priemonėmis**, o ne su bendru sprendimu tinkamai pritaikyti sąlygas. Pavyzdžiui, būtų galima aptarti lifto statybos priemonę, ją lyginant su alternatyviomis priemonėmis (pavyzdžiui, laikinu gydytojo kabineto perkėlimu į pirmąjį aukštą).

Kiekvienu atveju reikėtų atsižvelgti į atskirus veiksnius.

Be to, kiekvienu konkrečiu atveju turi būti konsultuojamasi su atitinkamu asmeniu ir atitinkama organizacija ir (arba) institucija, kuri yra įgaliota tinkamai pritaikyti sąlygas.

Vienas iš veiksnių yra asmens ir organizacijos santykių **trukmė**.

Kiti galimi veiksniai, į kuriuos būtų galima atsižvelgti, yra:

- finansinės išlaidos;
- turimi ištekliai (įskaitant valstybės subsidijas);
- tinkamai sąlygas pritaikančios šalies (visas) dydis;
- pakeitimo poveikis institucijai arba įmonei;
- nauda trečiosioms šalims;
- neigiamas poveikis kitiems asmenims;
- pagrįsti sveikatos ir saugos reikalavimai.

Vertinant valstybės institucijų finansines išlaidas, reikėtų atsižvelgti į visas sistemoje turimas lėšas ir išteklius (o ne tik į skyriaus ar departamento turimus išteklius).

Tuo tarpu, vertinant privačių įmonių finansines išlaidas, reikia atsižvelgti ne tik į organizacinės struktūros skyriaus ar departamento išteklius, bet ir į visą turtą, įskaitant valstybės ar regioninių subjektų teikiamo išorinio finansavimo galimybes (pavyzdžiui, valstybės subsidijavimo programas arba Europos Sąjungos finansavimo galimybes).

Bet koks neproporcingos arba nepagrįstos naštos pagrindimas turi būti paremtas objektyviais kriterijais.

Jis turėtų būti išanalizuotas ir laiku praneštas asmeniui su negalia.

Kai yra nustatoma, kad konkreti priemonė yra neproporcinga arba nepagrįsta, turėtų būti pasiūlytos ir su asmeniu aptartos alternatyvios priemonės. (žr. „Kas yra „būtina ir tinkama“?“).

Gyvenimiškas neproporcingos arba nepagrįstos naštos pavyzdys

ANTK sprendimas Richardo Sahlino byloje prieš Švediją

Gestų kalba bendraujantis Richardas Sahlinas anksčiau dirbo viešosios teisės dėstytoju. Todėl jis nusprendė kandidatuoti į lektoriaus pareigas Södertörno universitete, nes buvo laikomas kvalifikuočiausiu kandidatu, tačiau universitetas nutraukė atrankos procesą, teigdamas, kad tinkamu sąlygų pritaikymu laikomas gestų kalbos vertimo finansavimas būtų per brangus.

Nepagrįstos naštos vertinimas Švedijoje

Buvo atsižvelgta į šiuos veiksnius:

- gestų kalbos vertimo išlaidas, palyginti su turimais ištekliais;
- priemonių poveikį;
- darbo trukmę;
- priemonių poveikį asmeniui ar kitiems asmenims su negalia;
- darbdaviui ir darbuotojui prieinamas valstybės finansavimo priemonės.

Išnagrinėjus šiuos aspektus, buvo padaryta išvada, kad pritaikymai būtų buvę pernelyg brangūs.

Kaip Komiteto manymu turėtų būti vertinama nepagrįsta našta?

2018 m. sausio mėn., išnaudojęs visas nacionalines teisių gynimo priemones, Richardas Sahlinas pateikė skundą Asmenų su negalia teisių komitetui pagal Asmenų su negalia teisių konvencijos fakultatyvųjį protokolą.

Pagal 2020 m. spalio mėn. Asmenų su negalia teisių komiteto pateiktą nuomonę²⁰, Švedija neįvykdė savo įsipareigojimų pagal ANTK 5 straipsnį („Lygybė ir nediskriminavimas“) ir 27 straipsnį („Darbas ir užimtumas“).

Komitetas padarė išvadą, kad universitetas neįvertino kitų galimų tinkamo sąlygų pritaikymo priemonių.

Be to, Komitetas padarė išvadą, kad universitetas, prieš nusprendamas nutraukti atrankos procesą, neįspėjo Richardo Sahlino, kad valstybės finansuojamos priemonės buvo nepakankamos.

Richardas Sahlinas keletą kartų siūlė tinkamo sąlygų pritaikymo alternatyvas, įskaitant pritaikytas darbo užduotis, kurių nereikėtų versti į gestų kalbą, pavyzdžiui, studentų priežiūrą ir egzaminavimą bei internetinius nurodymus. Tačiau dėl neužmegzto dialogo, į šias alternatyvas niekada taip ir nebuvo atsižvelgta. Vietoj to, buvo apskritai atsisakyta tinkamai pritaikyti sąlygas, remiantis gestų kalbos vertimo išlaidų vertinimu.

Komiteto sprendime buvo pateiktos įžvalgos, kaip turėtų būti atliktas neproporcingos arba nepagrįstos naštos vertinimas. Pagrindinė šio sprendimo išvada yra tokia, jog **vertinimo procesas turi būti grįstas bendradarbiavimu ir dialogu**. Net jei viena priemonė atrodo neproporcinga arba nepagrįsta, **vedant dialogą** su atitinkamu asmeniu, reikia **nustatyti skirtingas** veiksmingų ir įgyvendinamų pritaikymų **alternatyvas**.

²⁰ Jungtinių Tautų Asmenų su negalia teisių komiteto (2020) Nuomonė dėl pranešimo pagal Fakultatyvaus protokolo Nr. 45/2018 5 straipsnį, [CRPD/C/23/D/45/2018](#).

Pagrindinių žingsnių, kuriuos reikia atlikti prieš tinkamai pritaikant sąlygas, kontrolinis sąrašas

1 žingsnis. Poreikių nustatymas

- ✓ organizacija gali nustatyti, ar asmeniui reikia tinkamai pritaikyti sąlygas;
- ✓ asmuo gali informuoti, jog jam reikia pritaikyti sąlygas.

2 žingsnis. Dialogo užmezgimas

2.1. kai poreikiai ir priemonės yra akivaizdūs:

- ✓ informuokite asmenį;
- ✓ imkitės įgyvendinimo veiksmų.

2.2. kai poreikiai ir priemonės nėra aiškūs:

- ✓ pasitarkite su asmeniu;
- ✓ asmuo gali pradėti dialogą;
- ✓ paaiškindamas savo negalią;
- ✓ paaiškindamas, kodėl jam reikia tinkamai pritaikyti sąlygas.

3 žingsnis. Kas yra būtina ir tinkama?

gairės, padedančios nustatyti kokios **priemonės** yra būtinos ir tinkamos:

- ✓ universalus dizaino standartai;
- ✓ individualūs su negalia susiję reikalavimai (galintys viršyti universaliuosius standartus).

4 žingsnis. Ar pasirinkta priemonė nesudaro neproporcingos arba nepagrįstos naštos?

4.1. skaidrus ir objektyvus vertinimo procesas, kurio metu yra konsultuojamasi su:

- ✓ atitinkamu asmeniu;
- ✓ įstaiga, kuriai yra pavesta tinkamai pritaikyti sąlygas.

4.2. vertinimo kriterijai yra susiję su:

- ✓ finansinėmis išlaidomis;
- ✓ turimais ištekliais (įskaitant valstybės subsidijas);
- ✓ tinkamai sąlygas pritaikančios šalies (visu) dydžiu;
- ✓ pakeitimo poveikiu institucijai arba įmonei;
- ✓ nauda trečiosioms šalims;
- ✓ neigiamu poveikiu kitiems asmenims;
- ✓ pagrįstais sveikatos ir saugos reikalavimais.

5 žingsnis. Sprendimas

Apie sprendimą laiku praneškite asmeniui su negalia.

5.1. nustačius, kad priemonė yra neproporcinga:

- ✓ turėtų būti pasiūlytos ir su asmeniu aptartos alternatyvios priemonės;
- ✓ viską pradėkite nuo 3 žingsnio „Kas yra būtina ir tinkama?“

5.2. nustačius, kad priemonė nėra neproporcinga:

- ✓ per nustatytą laikotarpį turėtų būti įgyvendintos konkrečios priemonės.
- ✓ prireikus naujų priemonių, viską pradėkite nuo 1 žingsnio.

Tinkamo sąlygų pritaikymo gairės

Tinkamas sąlygų pritaikymas įvairiuose sektoriuose

Šiame skyriuje yra pateikiamos gairės dėl tinkamo sąlygų pritaikymo įvairiuose sektoriuose ir pasiūlymai dėl priemonių, kurių įprastai gali prireikti.

Darbovietėje²¹

Tikslas: užtikrinti, kad darbuotojai su negalia galėtų veiksmingai ir nediskriminuojami atlikti savo darbą.

- Pasirūpinkite lanksčiomis darbo sąlygomis, įskaitant darbo ne visą darbo dieną grafikais ir nuotolinio darbo galimybėmis.
- Pasirūpinkite asmenims su negalia pritaikyta darbo aplinka su ergonomiška ir pritaikoma biuro įranga.
- Suteikite pagalbines technologijas ir pagalbą bendraujant, kuri atitiktų individualius darbuotojų poreikius.
- Prireikus pakoreguokite darbo pareigas ir pasiūlykite tinkamai pritaikyti darbo sąlygas taip, kad jos atitiktų darbuotojo lūkesčius.
- Skatinkite įtraukią politiką, įskaitant informuotumo didinimo mokymus ir aiškias kovos su diskriminacija priemones.

Švietimo įstaigose

Tikslas: skatinti kurti įtraukią mokymosi aplinką.

- Pasiūlykite lanksčias mokymosi sąlygas, įskaitant laisvo mokymosi tempo kursus ir alternatyvius užduočių pateikimo būdus.
- Pasirūpinkite, kad klasės būtų fiziškai prieinamos ir tinkamos visiems besimokantiems asmenims.

²¹ Daugiau tinkamo sąlygų pritaikymo užimtumo srityje pavyzdžių rasite leidinyje: Europos Komisija: Užimtumo, socialinių reikalų ir įtraukties generalinis direktoratas (2024 m.), *Asmenims su negalia tinkamų sąlygų darbe sudarymas – Gairės ir gerosios praktikos pavyzdžiai*, Europos Sąjungos leidinių biuras, <https://data.europa.eu/doi/10.2767/359088>

- Parenkite individualizuotus mokymosi planus (IMP), kurie padėtų besimokantiejiems, turintiems įvairių mokymosi poreikių.
- Suteikite reikiamas pagalbines technologijas, pavyzdžiui, pritaikyto mokymosi programinę įrangą ir ekrano didintuvus.
- Ugdykite pedagogus, kaip veiksmingai įgyvendinti įtraukaus mokymo metodikas.

Sveikatos priežiūros srityje

Tikslas: užtikrinti vienodas galimybes gauti medicinos paslaugas.

- Taikykite aiškią komunikacijos ir prieinamumo praktiką, užtikrindami, kad medicininė informacija būtų prieinama įvairiais formatais.
- Sudarykite lankstų tvarkaraštį, kad galėtumėte priimti pacientus su negalia, įskaitant prioritetinius apsilankymus pas gydytoją ir ilgesnį konsultacijų laiką.
- Naudokite tokias pagalbines technologijas, kaip prieinamos sveikatos įrašų sistemos, konsultacijoms skirta sakytinės kalbos vertimo rašytine programine įranga ir telemedicinos paslaugos.
- Pasirūpinkite, kad pasirengimo ekstremalioms situacijoms planai būtų įtraukūs, o juose būtų numatytos aiškos pacientų, turinčių judėjimo ar kognityvinių sutrikimų, evakavimo strategijos.

Teisingumo srityje

Tikslas: užtikrinti vienodas galimybes asmenims su negalia naudotis teisinėmis paslaugomis ir sąžiningą elgesį teisingumo sistemoje²².

- Pasirūpinkite asmenims su negalia pritaikytomis teismo salėmis, kuriose būtų tokie patogumai, kaip gestų kalbos vertėjai, titravimo paslaugos arba alternatyvūs dalyvavimo teismo procesuose būdai asmenims, turintiems klausos arba kalbos negalią.
- Suteikite galimybę naudotis tokiomis pagalbinėmis technologijomis, kaip garsiniai komentarai, ekrano skaitytuvai arba alternatyvūs dokumentų formatai asmenims, turintiems regos sutrikimų.
- Pasiūlykite asmenims, turintiems kognityvinę arba fizinę negalią, ilgesnius teisinių dokumentų pateikimo ir dalyvavimo teismo procesuose terminus.

²² JT ANTK 13 straipsnyje yra numatyta, kad asmenims su negalia turėtų būti sudarytos procesinės sąlygos, kad jie galėtų veiksmingai dalyvauti teismo procesuose. Kaip nurodyta Komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 6, terminas „procesinių sąlygų sudarymas“ skiriasi nuo tinkamo sąlygų pritaikymo tuo, kad procesinių sąlygų sudarymo neribojama neproporcingumo sąvoka (2018 m. BP 6, 51 punktas).

- Pasirūpinkite, kad teisiniai dokumentai asmenims su negalia būtų pateikiami jiems pritaikyta forma (Brailio raštu, stambiu šriftu arba skaitmeniniais formatais).
- Ugdykite teisės specialistus, teisėjus ir teismų darbuotojus apie asmenų su negalia teises ir tinkamo sąlygų pritaikymo principą.
- Parenkite aiškią, konfidencialią tvarką, pagal kurią asmenys galėtų prašyti jiems tinkamai pritaikyti sąlygas, gaudami savalaikį atsakymą ir nebijodami diskriminacijos ar keršto.
- Pasirūpinkite, kad asmenys su negalia turėtų vienodas galimybes kreiptis į viešuosius gynėjus ir gauti teisinę pagalbą, tinkamai pritaikius sąlygas, kad jie galėtų veiksmingai bendrauti su advokatu.

Galimos tinkamo sąlygų pritaikymo priemonės

1. Lankstumas

- **Darbovietėje.** Norėdami padėti darbuotojams su negalia, pakeiskite darbo laiką taip, kad jis atitiktų asmenų su negalia poreikius, leiskite jiems dirbti nuotoliniu būdu ir pasiūlykite darbo ne visą darbo dieną arba lankstaus darbo laiko grafikus. Kai tik įmanoma, skatinkite mišrius darbo modelius.
- **Švietimo įstaigose.** Skirkite daugiau laiko užduotims atlikti ir egzaminams išlaikyti, pasiūlykite kitokias medžiagos formas, pavyzdžiui, garso įrašus ir tekstą Brailio raštu, pasirūpinkite lankstesne lankomumo politika, kuria būtų tenkinami asmenų su negalia poreikiai.
- **Sveikatos priežiūros srityje.** Asmenims su negalia, kuriems reikia papildomos pagalbos apsilankymo pas gydytoją metu, skirkite daugiau laiko, suteikite galimybę naudotis nuotolinės sveikatos priežiūros paslaugomis, o asmenims, turintiems judėjimo negalią, sveikatos priežiūros paslaugas teikite namuose.

2. Fizinis prieinamumas

- **Darbovietėje.** Įrenkite rampas, lifthus, ergonomiškus baldus ir asmenims su negalia pritaikytas tualetų patalpas. Įrenkite reguliuojamas darbo vietas ir pasirūpinkite asmenims su negalia skirtomis automobilių stovėjimo vietomis.
- **Švietimo įstaigose.** Pakoreguokite klasių išdėstymą taip, kad į jas būtų galima patekti pagalbinėmis judėjimo priemonėmis, įrenkite tokias pagalbines technologijas, kaip klausos kilpos ir reguliuojamo aukščio stalai bei pasirūpinkite asmenims su negalia pritaikytais takais ir durų angomis.

- **Sveikatos priežiūros srityje.** Patalpose įrenkite reguliuojamo aukščio apžiūros stalus ir diagnostikos įrangą, pasirinkite asmenims su negalia pritaikytais laukiamaisiais, registracijos technologijomis ir lengvu patekimu į skubiosios pagalbos skyrių bei konsultacijų kabinetus.

3. Pagalbinės technologijos

- **Darbovietėje.** Suteikite ekrano skaitytuvus, sakytinės kalbos vertimo rašytine programinę įrangą, asmenims su negalia pritaikytas darbo vietos priemones ir pasirinkite, kad IT sistemos būtų suderinamos su pagalbinais įrenginiais.
- **Švietimo įstaigose.** Naudokite ekrano skaitytuvus, tokius adaptyvius įrenginius, kaip Brailio rašmenų ekranai ir kitokias klaviatūras, o taip pat pasirinkite, kad e. mokymosi platformos atitiktų prieinamumo standartus.
- **Sveikatos priežiūros srityje.** Pasirūpinkite, kad pacientų aptarnavimo portalai būtų pritaikyti asmenims su negalia; bendraudami su pacientais, kurie sklandžiai nekalba, naudokite klausos aparatus ir bendravimo lenteles, o konsultacijų metu pasitelkite sakytinės kalbos vertimo rašytinę technologiją.

4. Pagalba bendraujant

- **Darbovietėje.** Susirinkimų ir mokymo kursų metu pasirinkite gestų kalbos vertėjais, vaizdo įrašų titravimu ir medžiaga, kuri visiems darbuotojams būtų išdėstyta paprasta kalba.
- **Švietimo įstaigose.** Pasiūlykite naudotis konspektuotojų ir (arba) gestų kalbos vertėjų paslaugomis bei naudokite įtraukią mokymo medžiagą, kuri būtų pateikta įvairiomis komunikacijos formomis.
- **Sveikatos priežiūros srityje.** Medicininių konsultacijų metu naudokite vertėjus žodžiu, medicininius dokumentus asmenims su negalia pateikite pritaikyta forma, pavyzdžiui, Brailio raštu ir stambiu šriftu, o taip pat pasirinkite aiškiu paslaugų teikėjų bendravimu su pacientais, turinčiais kalbos negalią.

5. Įtraukioji politika ir mokymai

- **Darbovietėje.** Reguliariai renkite kovos su diskriminacija ir informuotumo apie negalią didinimo mokymus, pasirinkite anoniminėmis skundų teikimo sistemomis ir taikykite įtraukaus įdarbinimo praktiką.

- **Švietimo įstaigose.** Mokykite pedagogus įtraukiojo mokymo praktikos, tarp studentų kurkite įtraukties kultūrą, o priimdami į švietimo įstaigas ir rengdami mokymo programas, taikykite nediskriminacinę politiką.
- **Sveikatos priežiūros srityje.** Pamokykite medicinos darbuotojus etiketo, kaip elgtis su asmenimis, turinčiais negalią, ir paciento poreikius atitinkančios priežiūros, pasirūpinkite, kad būtų laikomasi prieinamumo standartų, ir įtraukite švietimą apie asmenų su negalia teises į sveikatos priežiūros mokymo programas.

6. Darbo ir mokymo programos pakeitimas

- **Darbovietėje.** Pakeiskite darbo pareigų pobūdį, leisdami perskirstyti užduotis, pasirūpinkite papildomomis mokymo arba mentorystės programomis ir pasiūlykite karjeros plėtros galimybes darbuotojams, turintiems negalią.
- **Švietimo įstaigose.** Parenkite individualizuotus mokymosi planus (IMP), kad mokymosi patirtis labiau atitiktų studentų poreikius, įgyvendinkite universalaus dizaino mokymuisi (UDM) principus ir pasiūlykite alternatyvius vertinimo būdus.

7. Pasirengimas ekstremaliosioms situacijoms

- **Darbovietėje.** Pasirūpinkite, kad evakuacijos planuose būtų atsižvelgta į darbuotojų, turinčių judėjimo, jutimo ir kognityvinę negalią, poreikius, ir reguliariai renkite avarinių situacijų pratybas, kurių metu būtų laikomasi įtraukimų procedūrų.
- **Švietimo įstaigose.** Pritaikykite evakuacijos procedūras taip, kad jos atitiktų studentų su negalia poreikius, įrenkite vaizdo ir garso įspėjimo sistemas ir išmokykite darbuotojus padėti studentams ekstremaliųjų situacijų metu.
- **Sveikatos priežiūros srityje.** Įgyvendinkite asmenims su negalia pritaikytus pranešimo apie susidariusią ekstremaliąją situaciją būdus, pasirūpinkite, kad avarinių išėjimų ir slėptuvių angos būtų pritaikytos asmenų su negalia vežimėliams, ir parenkite reagavimo į ekstremalias situacijas komandas, numatydami asmenų su negalia įtraukimo strategijas.

4 skyrius

Tinkamo sąlygų pritaikymo pavyzdžiai

Šis skyrius yra paremtas EQUINET (Europos nacionalinių lygybės įstaigų tinklo) leidinio „Reasonable Accommodation for Persons with Disabilities: Exploring Challenges Concerning Its Practical Implementation“ („Tinkamas sąlygų pritaikymas asmenims su negalia: praktinio įgyvendinimo iššūkių tyrimas“) medžiaga²³.

Dauguma toliau pateiktų atvejų buvo parinkti iš EQUINET leidinio²⁴ priede pateikto teismo praktikos rinkinio.

EQUINET apibendrinti atvejai buvo naudojami, siekiant iliustruoti tam tikrus tinkamo sąlygų pritaikymo aspektus (atitinkamas aspektas yra nurodytas pastabose). Dėl aiškumo kai kurie pavyzdžiai performuluoti ir (arba) sutrumpinti. Visus EQUINET pateiktus atvejus galite rasti [čia](#). Esame labai dėkingi EQUINET tinklo atstovams už jų svarbų indėlį į Europos teismų praktiką tinkamo sąlygų pritaikymo srityje.

Prekės ir paslaugos

Draudimas vartoti maistą mokyklos kavinėje mokiniams, turintiems celiakiją (2017 m.) Išvada: diskriminacija

Komentaras: maisto, atitinkančio konkrečius asmenų, turinčių celiakiją, mitybos reikalavimus ir laikomo tinkamo sąlygų pritaikymo priemone, nesuteikimas yra laikomas diskriminacija dėl negalios.

ČEKIJA

²³ Equinet, European Network of Equality Bodies (2021), *Reasonable Accommodation for Persons with Disabilities: Exploring Challenges Concerning Its Practical Implementation*, ISBN 978-92-95112-46-9 (Online), Equinet Secretariat, Brussels, Belgium.

²⁴ Equinet, European Network of Equality Bodies (2021), “Annex: Case law compendium on reasonable accommodation for persons with disabilities” *Reasonable Accommodation for Persons with Disabilities: Exploring Challenges Concerning Its Practical Implementation*, ISBN 978-92-95112-46-9 (Online), Equinet Secretariat | Rue Royale 138 | 1000 Brussels | Belgium

Byloje dalyvavo ieškovo dukra, turinti celiakiją, ir jos mokyklos atstovai. Šiuo atveju mokykla jai nedavė maisto pagal konkrečius mitybos reikalavimus ir valgykloje neleido valgyti kito maisto.

Viešasis teisių gynėjas pareiškė, jog norint įvertinti, ar atskiras maisto ruošimas būtų neproporcinga našta mokyklai, reikia išsamiau įvertinti išlaidas ir galimybes.

Viešasis teisių gynėjas nustatė, kad draudimas mokinei mokyklos valgykloje valgyti pietums atsineštą savo maistą prilygsta tiesioginei diskriminacijai dėl negalios. Nėra jokios pagrįstos priežasties, dėl kurios mergaitė negali valgyti savo atsinešto maisto mokyklos valgykloje.

Ekranų skaitytuvui nepritaikyta interneto svetainė (2017 m.)

Išvada: diskriminacija

Komentaras: paslaugų teikėjas privalo užmegzti dialogą ir imtis atitinkamų veiksmų, asmeniui su negalia pateikus prašymą, kuriame yra nurodytos naudojimosi paslauga kliūtys. Sprendžiant, kokie pritaikymai ir (arba) pakeitimai būtų tinkami, visada turėtų būti tariamasi su asmeniu, turinčiu negalią.

SUOMIJA

Ieškovas, turintis regos negalią, teigė patyręs diskriminaciją, nes Rovaniemi miesto kelionių paslaugų centro interneto svetainėje jis ekranų skaitytuvu negalėjo perskaityti transporto paslaugų naudojimo instrukcijų, o paslaugų centras jam patarė transporto paslaugas užsisakyti telefonu.

Suomijos nacionalinis nediskriminavimo ir lygybės teismas nusprendė, kad miesto kelionių paslaugų centras ieškovą netiesiogiai diskriminavo dėl jo turimos negalios, nes paslaugų centro interneto svetainėje transporto naudotojams skirtų instrukcijų nebuvo įmanoma perskaityti ekranų skaitytuvu. Be to, teismas nustatė, kad miestas neįvykdė savo pareigos atsižvelgti į tinkamo sąlygų pritaikymo poreikį, atsižvelgiant į ieškovo kelionių paslaugų centrui pateiktą informaciją.

Tvarka dėl asmenų su negalia vežimėiams skirtos vietos autobuse (2015 m.) Išvada: diskriminacija

Komentaras: paslaugų teikėjas privalo užtikrinti, kad būtų deramai įvykdytos tinkamo sąlygų pritaikymo procedūros.

DIDŽIOJI BRITANIJA

Ponas Paulley naudoja asmens su negalia vežimėlį. Autobusų stotelėje jis sustabdė autobusą, tačiau asmens su negalia vežimėliui skirtose autobuso vietoje stovėjo vaikiškas vežimėlis su vaiku, trukdantis į autobusą įvažiuoti asmens su negalia vežimėliu. Vairuotojas motinos paprašė vaikišką vežimėlį patraukti. Tačiau ji atsisakė. Todėl ponui Paulley nepavyko patekti į autobusą.

Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad autobusų bendrovės tvarka, pagal kurią vairuotojas tiesiog turi pareikalausti vežimėlio nenaudojančio asmens atlaisvinti vietą, bet neprivalo imtis papildomų veiksmų, yra nepagrįsta. Jei to paprašęs vairuotojas nusprendžia, kad asmens atsisakymas yra nepagrįstas, jis turėtų apsvarstyti galimybę imtis papildomų veiksmų, kad, atsižvelgiant į aplinkybes, asmuo nenaudojantis vežimėlio, būtų priverstas atlaisvinti vietą.

Asmens su negalia vežimėlio naudotojui nepavyko patekti į autobusą ir jam nebuvo pasiūlyta alternatyvi transporto priemonė (2018 m.) Išvada: diskriminacija

Komentaras: visi paslaugų teikėjo darbuotojai turėtų turėti žinių ir reikiamų įgūdžių, kad galėtų asmenims su negalia tinkamai pritaikyti sąlygas pagal atitinkamas nacionalines ir (arba) regionines taisykles ir procedūras.

ŠVEDIJA

Asmeniui su negalia, naudojančiam vežimėlį, nepavyko patekti į autobusą, turintį asmens su negalia vežimėliui pritaikytą liftą, kadangi vairuotojas nežinojo, kaip jį valdyti. Keliautojas nurodė, jog tokiais atvejais regione yra garantuojama suteikti alternatyvią transporto priemonę. Deja, autobuso vairuotojas nesiėmė jokių veiksmų, kad pasirūpintų tokia alternatyvia transporto priemone.

Jevlės apylinkės teismo sprendimu, autobuso vairuotojo nežinojimas, kaip valdyti liftą, pažeidė draudimą tinkamai nepritaikyti sąlygų. Be to, teismas konstatavo, jog pats faktas, kad autobuso vairuotojas neišskvietė taksi, yra laikomas dar vienu minėtos nuostatos pažeidimu.

Elektrinio motorolerio naudotojai nebuvo leista įvažiuoti į biblioteką (2019 m.) Išvada: diskriminacija

Komentaras: sprendžiant, kokie pritaikymai ir (arba) pakeitimai būtų tinkami, visada turėtų būti tariamasi su asmeniu, turinčiu negalią. Kai kurie pakeitimai gali neatitikti individualių asmens su negalia poreikių.

NYDERLANDAI

Ieškovė norėjo bibliotekoje naudotis elektriniu motoroleriu. Biblioteka su tuo nesutiko, bijodama, kad tokiu būdu gali būti apgadintas jos turtas ir pasiūlė naudotis asmens su negalia vežimėliu ir nemokama bibliotekos darbuotojos pagalba. Tačiau tai nebuvo tinkama alternatyva, nes ieškovei persėdimas nuo motorolerio į asmens su negalia vežimėlį būtų buvęs labai skausmingas ir ji pati nebūtų galėjusi jo savarankiškai stumti. Tuo tarpu bibliotekos darbuotojos teikiama pagalba būtų pažeidusi jos teisę į savarankiškumą. Todėl leidimas naudotis elektriniu motoroleriu buvo laikomas vieninteliu būdu tinkamai pritaikyti sąlygas.

Taksi įmonė atsisakė vežti šuns vedlio lydimą klientę (2010 m.)

Išvada: nediskriminavimas

Komentaras: kai negalia nėra akivaizdi, asmeniui svarbu paaiškinti, kad sąlygų pritaikymas ir (arba) keitimas yra susijęs su jo negalia. Prieš atsisakydamas suteikti paslaugą, paslaugų teikėjas pirmiausia turėtų išsiaiškinti, ar taisyklių keitimas yra susijęs su asmens turima negalia.

AIRIJA

Ieškovė, dėl savo regos negalios turinti šunį vedlį, paprašė taksi bendrovės iškišti taksi jos motinai ir paminėjo, kad ją reikės paimti pakeliui, lydimą šuns. Tačiau iš pradžių ji nepaminėjo, jog tai bus šuo vedlys. Jei ji būtų nurodžiusi, kad šuo yra vedlys, galbūt rezultatas būtų buvęs kitoks. Be to, taksi bendrovė, prieš atsisakydama teikti taksi paslaugas, nesiėmė jokių veiksmų, kad išsiaiškintų, koks tai yra šuo.

Prekybos centrui pareikštas ieškinys dėl diskriminuojančio asmens išprašymo iš patalpų (2010 m.) Išvada: nediskriminavimas

Komentaras: kai negalia nėra akivaizdi, asmeniui svarbu paaiškinti, kad sąlygų pritaikymas ir (arba) keitimas yra susijęs su jo negalia.

AIRIJA

Šis ginčas buvo susijęs su ieškovo, kuriam buvo diagnozuota klinikinė depresija ir klinikinis nerimas, ieškiniu, pasak kurio minėtas asmuo įvykio metu atsakovo patalpose buvo diskriminuojamas dėl turimos negalios. Ieškovo teigimu, atsakovo prekybos centras turėjo žinoti apie jo negalią, nerimą ir depresiją, nes jis prekybos centro klientu buvo jau 20 metų. Ieškovas taip pat nurodė, kad informaciją apie savo turimą negalią jis atskleidė vienam iš darbuotojų. Tačiau kadangi minėtas darbuotojas šio fakto neperdavė kitiems darbuotojams ir jo darbe įvykio metu, dėl kurio buvo pareikštas skundas, nebuvo, šis faktas buvo pripažintas nereikšmingu.

Lygybės pareigūno teigimu, paslaugų teikėjas nebūtinai galėjo padaryti išvadą, kad asmuo turėjo negalią.

Švietimo srityje

Priemonių nesiėmimas dėl devynmečio mokinio, turinčio Aspergerio sindromą (2018 m.) Išvada: diskriminacija

Komentaras: sprendžiant, kokie pritaikymai ir (arba) pakeitimai būtų tinkami, visada turėtų būti tariamasi su asmeniu, turinčiu negalią. Tinkamo sąlygų pritaikymo priemonėmis mokiniui, turinčiam autizmo spektro sutrikimą, gali būti laikomas mokyklos darbuotojų mokymas arba jiems skirtų rekomendacijų peržiūra.

DIDŽIOJI BRITANIJA

Devynmetis vaikas keliskart buvo pašalintas iš mokyklos dėl elgesio, susijusio su jo Aspergerio diagnoze. Dėl turimos negalios, jis jautėsi vis labiau susierzinęs, o mokyklos atstovų įsikišimas nesumažindavo kilusios įtampos, todėl galiausiai jis išsiliedavo ant kitų ir būdavo nušalintas nuo pamokų. Škotijos pirmosios instancijos teismo Sveikatos ir švietimo rūmai nurodė, kad prašomos priemonės būtų buvusios naudingos, atliekant rizikos vertinimą ir tikslinant sunkumų numatymo strategijas. Jis taip pat

pažymėjo, kad darbuotojai neturėjo reikiamų įgūdžių atpažinti didėjančio nerimo požymių. Teismas skyrė priemones, įskaitant šeimos atsiprašymą, darbuotojų mokymą ir rekomendacijų peržiūrą.

Mokykla laiku nesiėmė tinkamų priemonių dėl mokinio, besinaudojančio asmens su negalia vežimėliu (2017 m.)

Išvada: diskriminacija

Komentaras: labai svarbu pasirūpinti, jog sąlygos būtų tinkamai pritaikytos be nepagrįsto delsimo.

ŠVEDIJA

Jotos apeliacinis teismas priėmė sprendimą byloje dėl keturiolikmečio mokinio, kuris dėl lėtinės ligos dažnai turėjo naudotis asmens su negalia vežimėliu. Ieškovo prašymu mokykla laiku nesiėmė tinkamų priemonių, todėl mokiniui kilo sunkumų ir streso.

Merginos diskriminacija dėl negalios (2021 m.)

Išvada: diskriminacija

Komentaras: tinkamas sąlygų nepritaikymas yra laikomas diskriminacija dėl negalios. Negalios tipas arba asmens amžius nėra laikomas pagrįsta priežastimi atsisakyti tinkamai pritaikyti sąlygas.

LIETUVA

Mergina, turinti intelekto negalią, pateikė stojimo į profesinę mokyklą prašymą. Per bendrojo priėmimo elektroninę sistemą ji galėjo pasirinkti tik vieną profesinio mokymo programą, kuri buvo siūloma asmenims su jos turima negalia. Nors ieškovė buvo pakviesta pasirašyti sutartį, ji visgi nebuvo priimta. Švietimo įstaiga nesudarė būtinų mokymosi sąlygų (nesuteikė švietimo pagalbos specialisto paslaugų ir nesilaikė kitų reikalavimų), kad sudarytų jos negaliai tinkamas sąlygas. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos teigimu, švietimo pagalbos paslaugos asmenims yra teikiamos tik iki 21 metų amžiaus.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas patvirtino, kad Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, atsakinga už profesinį mokymą ir mokymosi visą gyvenimą politiką, diskriminavo merginą dėl jos turimos negalios.

Turkija, Europos Žmogaus Teisių Teismas (2016 m.)

Išvada: diskriminacija

Komentaras: tinkamas sąlygų nepritaikymas yra laikomas diskriminacija dėl negalios.

TURKIJA

Moteris norėjo studijuoti muzikos akademijoje, bet jos stojimo paraiška buvo atmesta dėl turimos regos negalios. Akademijos atstovų teigimu, jie neturėjo neregai studentei tinkamų sąlygų ir atitinkamų pritaikymų.

Strasbūro teisme moteris teigė, kad Turkija pažeidė EŽTK 14 straipsnį kartu su EŽTK Protokolo Nr. 1 2 straipsniu („Teisė į mokslą“).

Pagrindinė teismo išvada buvo ta, kad moteris buvo diskriminuojama dėl negalios, įskaitant atsisakymą jai tinkamai pritaikyti sąlygas.

Turkija, Europos Žmogaus Teisių Teismas (2018 m.)

Išvada: diskriminacija

Komentaras: labai svarbu pasirūpinti, jog sąlygos būtų tinkamai pritaikytos be nepagrįsto delsimo. Tačiau dėl to neturėtų būti patirta neproporcinga arba nepagrįsta našta. Kai konkretaus pritaikymo neįmanoma atlikti per trumpą laiką, turėtų būti ieškoma kitų sprendimų. Tai turėtų būti daroma palaikant glaudų dialogą su asmeniu, turinčiu negalią, kol bus įgyvendintos tinkamos priemonės.

TURKIJA

Pirmojo kurso studentas 2005 m. patyrė stuburo smegenų traumą, todėl pradėjo naudotis asmens su negalia vežimėliu. Po trumpo studijų sustabdymo, 2007 m. jis grįžo į universitetą ir paprašė pritaikyti patalpas taip, kad jis galėtų tęsti studijas.

Teismas nepalaikė ieškovo argumentų, kad fakulteto patalpos turėjo būti pritaikytos nedelsiant, tačiau tuo pačiu pripažino, kad universitetas pažeidė ieškovo teises į tinkamą sąlygų pritaikymą.

Ieškinys prieš mokyklą dėl mokinėi, turinčiai cukrinį diabetą, nepritaikytų sąlygų (2016 m.) Išvada: nediskriminavimas

Komentaras: Kai organizacijoms yra aišku, jog pritaikymai yra būtini, jų prašyti nebūtina. Tačiau kai poreikiai nėra aiškūs, asmuo turėtų paprašyti jam tinkamai pritaikyti sąlygas.

NYDERLANDAI

Mokinės, turinčios cukrinį diabetą, motina pareiškė ieškinį mokyklai dėl to, kad pastaroji jos dukrai nepritaikė sąlygų, skirdama papildomą priežiūrą, suteikdama daugiau laiko testams atlikti arba galimybę juos atlikti vėliau, jei jos gliukozės kiekis kraujyje būtų netinkamas. Nyderlandų žmogaus teisių institutas (toliau – NIHR) pirmiausia pažymėjo, kad nors pagal bendrą taisyklę mokinė arba jos tėvai turi prašymą dėl veiksmingo sąlygų pritaikymo pateikti laiku, tam tikrais atvejais, kai mokyklai yra aišku, kad veiksmingi pritaikymai yra būtini, ji taip pat turi imtis iniciatyvos juos užtikrinti. Tačiau šiuo atveju NIHR konstatavo, jog tėvai neprašė atlikti tokių pritaikymų, o mokinės poreikiai nebuvo tokie aiškūs, kad nekiltų pagrįstų abejonių, kokių pritaikymų jai reikėjo iš mokyklos pusės. Todėl NIHR padarė išvadą, kad jokios diskriminacijos šiuo atveju nebuvo.

Užimtumo srityje

Atsisakymas tinkamai pritaikyti sąlygas ir darbo sutarties nutraukimas su darbuotoja, įveikusia vėžį (2018 m.)

Išvada: diskriminacija

Komentaras: galima neproporcinga arba nepagrįsta našta turi būti vertinama, taikant objektyvius kriterijus ir laikantis nustatytos tvarkos. Turėtų būti išnaudoti visi turimi ištekliai. Jei manoma, kad viena priemonė yra neproporcinga arba nepagrįsta, siekiant rasti tinkamus sprendimus, palaikant dialogą su asmeniu, privalo būti išnagrinėtos kitos priemonės.

BELGIJA

Po beveik dvejų metų nebuvimo darbe dėl kovos su vėžiu, darbuotoja paprašė jai leisti palaipsniui grįžti į darbą, atitinkamai pritaikant jos darbo grafiką. Tačiau darbdavys nusprendė nutraukti darbo santykius, nes neturėjo jai tinkamo darbo, todėl atsisakė tinkamai pritaikyti sąlygas.

Darbo teismas patenkino ieškinį, nurodydamas, jog darbdavys žinojo arba turėjo žinoti apie turimą negalią, todėl darbuotoja turėjo teisę į tinkamą sąlygų pritaikymą. Be to, atlikęs laipsniško grįžimo į darbą pritaikymus, atsakovas nebūtų patyręs nepagrįstos naštos. Tačiau darbdavys neieškojo kitų sprendimų.

Diskriminacija dėl nepagrįsto atsisakymo tinkamai pritaikyti sąlygas (2016 m.)

Išvada: diskriminacija

Komentaras: sprendžiant, kokie pritaikymai ir (arba) pakeitimai būtų tinkami, visada turėtų būti tariamasi su asmeniu, turinčiu negalią. Taip pat visada turėtų būti atsižvelgta į asmens orumą.

KROATIJA

Ieškovas, teisininkas iš Rijekos, turintis negalią ir besinaudojantis asmens su negalia vežimėliu, pareiškė ieškinį Kroatijos Respublikai, teigdamas, kad valstybė jį diskriminavo dėl jo negalios, atsisakydama jam tinkamai pritaikyti sąlygas, įkurdama Rijekos administracinį teismą asmenims su negalia nepritaikytame pastate.

Atsakydama į ieškinį, valstybė argumentavo, jog ji ieškovui pasiūlė du skirtingus sprendimus: kad jį per kelis pastato įėjimo laiptus perneštų teismo darbuotojai su prokuroro palyda bei jam suteikti galimybę dalyvauti posėdžiuose viename iš kitų teismų, kurie yra labiau pritaikyti asmenims su negalia. Ieškovas abu pasiūlymus atmetė.

Rijekos municipalinis teismas patenkino ieškinį, konstatuodamas, kad ieškovui pateiktas pasiūlymas jį per pastato įėjimo laiptus pernešti teismo darbuotojams, žmogaus orumo ir teisės į lygias galimybes atžvilgiu, negali būti laikomas tinkamu sąlygų pritaikymu.

Atleidimas iš darbo, diskriminuojantis ŽIV užsikrėtusį darbuotoją (2013 m.)

Išvada: diskriminacija

Komentaras: Tinkamas sąlygų pritaikymas turėtų būti užtikrinamas, laikantis nustatytos tvarkos, įskaitant būtinų ir tinkamų pakeitimų nustatymą ir sprendimų paiešką, palaikant dialogą su asmeniu, turinčiu negalią. Vertinant neproporcingą arba nepagrįstą naštą turėtų būti atsižvelgiama tik į objektyvius ir pagrįstus veiksnius bei kriterijus. Asmenys su negalia neturi atsidurti nepalankioje padėtyje dėl nepagrįstų nuogąstavimų ir neigiamo požiūrio.

VOKIETIJA

Buvo atleistas cheminės-techninės analizės asistentas. Asmens teigimu, atleidimas iš darbo jį diskriminavo, nes vienintelė darbo sutarties nutraukimo priežastimi buvo jo turima ŽIV infekcija. Atsakydamas į ieškinį darbdavys pareiškė, kad atleidimas iš darbo buvo neišvengiamas dėl darbo saugos priežasčių.

Teismas pažymėjo, kad tik tinkamo sąlygų pritaikymo lygmeniu galima spręsti, ar negalia daro kokią nors įtaką darbo veiklai ir kokią, tačiau negalios nustatymas vis dėlto turi būti atliekamas prieš įvertinant, kokias atsargumo priemones darbdavys konkrečiu atveju laiko pagrįstomis. Teismas nusprendė, kad užkrečiamąją ligą sergančio asmens atveju darbdavys turi imtis pagrįstų atsargumo priemonių, kurios ne tik leistų asmeniui dirbti, bet ir padėtų išvengti galimos užkrėtimo rizikos. Teismas taip pat nurodė, kad asmenys su negalia neturėtų atsidurti nepalankioje padėtyje „vien dėl pasklidusių baimių“. Prieš darbdaviui padarant išvadą, jog asmuo negali dirbti dėl savo turimos negalios, būtina nustatyti konkrečius pavojus ir išnagrinėti galimus pakeitimus arba pritaikymus.

Atmestas prašymas darbuotoją atleisti nuo popietinių ir naktinių pamainų dėl diabeto gydymo (2018 m.) Išvada: diskriminacija

Komentaras: Neproporcinga arba nepagrįsta našta turėtų būti vertinama, remiantis objektyviais kriterijais.

GRAIKIJA

Atėnų ligoninėje dirbanti slaugytoja paprašė ją atleisti nuo popietinių ir naktinių pamainų, nes ji turėjo cukrinį diabetą ir jai reikėjo keturis kartus per parą konkrečiomis valandomis pavalgyti ir susileisti insuliną. Graikijos ombudsmeno pastebėjimu, ieškovė turėjo budėti maždaug 91 dieną per metus (365/4), todėl slaugytoją atleidus nuo popietinių pamainų 6 kartus per metus, ją reikėtų pavaduoti maždaug kas 15-ą budėjimo dieną. Tuo remdamasis Graikijos ombudsmenas padarė išvadą, kad suteikus prašomą priemonę ligoninė nepatirtų neproporcingos naštos, todėl prašoma priemonė yra laikoma pagrįsta.

Universitetas dėl finansinių priežasčių atmetė kurčiojo kandidatūrą dėl darbo (2017 m.) Išvada: nediskriminavimas

Komentaras: galima neproporcinga arba nepagrįsta našta turi būti vertinama, taikant objektyvius kriterijus ir laikantis nustatytos tvarkos. Turėtų būti išnaudoti visi turimi ištekliai. Jei manoma, kad viena priemonė yra neproporcinga arba nepagrįsta, siekiant rasti tinkamus sprendimus, palaikant dialogą su asmeniu, privalo būti išnagrinėtos kitos priemonės.

ŠVEDIJA

Siodertiorno universitetas norėjo įdarbinti docentą. Tam, kad kandidatas dėl darbo, turintis klausos negalią, galėtų tinkamai atlikti savo darbą, per metus jam reikėtų vertėjauti maždaug 300 val. švietimo tema ir 150 val. bendromis temomis. Universitetui tai pasirodė per brangu, todėl jo kandidatūra dėl darbo buvo atmesta. Darbo teismas konstatavo, jog remiantis Švedijos kovos su diskriminacija teisės aktais, universitetas privalo viešajame sektoriuje įdarbinti asmenis su negalia, tokiu būdu rodydamas pavyzdį prieinamumo srityje. Tačiau teismas, atsižvelgdamas į tai, jog minėtos pareigos turėjo būti nuolatinės (kasmetinės) ir visu etatu, padarė išvadą, kad ši priemonė buvo per brangi, kad galėtų būti laikoma pagrįsta.

Tuomet asmuo pateikė individualų skundą Jungtinių Tautų Asmenų su negalia teisių komitetui (JT ANTK). Komitetas padarė išvadą, kad universitetas, palaikydamas dialogą su asmeniu, neišnagrinėjo kitų galimų tinkamo sąlygų pritaikymo priemonių (taip pat žr. „Gyvenimiškas neproporcingos arba nepagrįstos naštos pavyzdys“, 21 psl.).

Rekomendacijos dėl tinkamo sąlygų pritaikymo kandidatui dėl darbo, turinčiam intelekto negalią (2020 m.) Išvada: diskriminacija

Komentaras: atsisakymas tinkamai pritaikyti sąlygas yra laikomas diskriminacija. Tinkamas sąlygų pritaikymas yra susijęs su formos ir turinio pakeitimu, siekiant suteikti lygias galimybes naudotis žmogaus teisėmis. Visos su negalia susijusios kliūtys ir reikalavimai turėtų būti vertinami individualiai, bendraujant su atitinkamu asmeniu.

KROATIJA

Savivaldybė paprašė Ombudsmenės tarnybos patarti, kaip tinkamai pritaikyti sąlygas kandidatui dėl darbo, turinčiam intelekto negalią ir patiriančiam didelių sunkumų skaitant tekstą, per valytojų atrankos procesą, kurio metu pagal administracinį reglamentą reikėjo išlaikyti testus raštu ir žodžiu. Šis prašymas lygybės institucijai suteikė galimybę paaiškinti,

i) kad teisinė nuostata, nustatanti pareigą tinkamai pritaikyti sąlygas, yra laikoma *lex specialis* („specialiuoju įstatymu“) atrankos procedūras reglamentuojančių taisyklių atžvilgiu, todėl ji jų atžvilgiu turi pirmenybę, ii) kad turėtų būti pritaikoma ne tik testo forma, bet ir jos turinys, ir iii) kad atrankos metu asmenims su negalia tinkamai pritaikant sąlygas suteikiama ne privilegija, o sudaromos vienodos sąlygos ir duodamos lygios galimybės įsidarbinti, palyginti su asmenimis, neturinčiais negalios.

Įtariama, jog darbuotojas, sergantis depresija, buvo atleistas dėl diskriminacijos Išvada: nediskriminavimas

Komentaras: Kai organizacijoms yra aišku, jog pritaikymai yra būtini, jų prašyti nebūtina. Tačiau kai poreikiai nėra aiškūs, asmuo turėtų paprašyti jam tinkamai pritaikyti sąlygas.

AIRIJA

leškovas išdirbo mažiau nei keturis mėnesius, kai dėl ligos išėjo nedarbingumo atostogų, o po mėnesio buvo atleistas iš darbo. Darbo teismas nustatė, kad esant tokioms aplinkybėms pareiga tinkamai pritaikyti sąlygas nebuvo pažeista, nes darbdavys nežinojo apie darbuotojo turimą depresiją.

Darbuotojo, turinčio aktyvumo ir dėmesio sutrikimą, atleidimas iš darbo dėl netinkamo elgesio (2013 m.) Išvada: nediskriminavimas

Komentaras: asmuo, turintis negalią turėtų bendradarbiauti tinkamo sąlygų pritaikymo proceso metu.

NORVEGIJA

Asmuo, turėjęs aktyvumo ir dėmesio sutrikimą ir dirbęs profesinio mokymo srityje, buvo atleistas iš darbo dėl nepagrįsto neatvykimo į darbą, grasinimo kolegoms epizodų ir nevaldomo pykčio priepuolių, įsivėlimo į konfliktus ir pykčių su kolegomis bei nuovargio darbe. Teismas pakomentavo, kad nors pareiga tinkamai pritaikyti sąlygas nepriklauso nuo konkrečios diagnozės, asmuo ilgai delsė apie tai informuoti savo darbdavį ir nevartojo receptinių vaistų, nors jie anksčiau jam buvo veiksmingi. Darbdavys, prieš sudarydamas darbo sutartį, žinojo apie jo turimą negalią ir bandė sąlygas pritaikyti, naudodamas įvairias priemones, tačiau jos nebuvo labai veiksmingos. Teismas pabrėžė, kad siekiant sukurti veiksmingas priemones, atitinkamas asmuo taip pat privalo bendradarbiauti, ir padarė išvadą, kad jis bendradarbiavo nepakankamai. Pavyzdžiui, jis atsisakė tolesnės pagalbos iš savivaldybės sveikatos priežiūros tarnybos komandos, kuri specializavosi pedagoginės ir psichologinės pagalbos srityje, o taip pat nevartojo savo vaistų.

Literatūra ir šaltiniai

Citizens Advice, “Asking for reasonable adjustments if you’re disabled”, National Association of Citizens Advice Bureaux, Page last reviewed on 28 May 2024 <https://www.citizensadvice.org.uk/law-and-courts/discrimination/check-what-type-of-discrimination-youve-experienced/asking-for-reasonable-adjustments-if-youre-disabled/>

European Network of Equality Bodies (EQUINET) (2021), *Reasonable Accommodation for Persons with Disabilities: Exploring Challenges Concerning Its Practical Implementation*, ISBN 978-92-95112-46-9 (Online), Equinet Secretariat, Brussels, Belgium.

European Commission (2020), „How to put reasonable accommodation into practice – guide of promising practices“ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8341&furtherPubs=yes>

European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2024), *Reasonable accommodation at work – Guidelines and good practices*, Publications Office of the European Union, <https://data.europa.eu/doi/10.2767/359088>

New Zealand’s Independent Monitoring Mechanism (2023), *Removing barriers: A guide for reasonable accommodation of disabled people in Aotearoa*, ISBN: 978-1-99-117593-9 (Print) 978-1-99-117594-6 (PDF), Office of the Ombudsman, <https://www.ombudsman.parliament.nz/sites/default/files/2023-02/Reasonable%20Accommodation%20Guide%202023.pdf>

Ola Linder (2021), *Reasonable accommodation, interpreting services and Independent Living – An investigation concerning paths to participation in parity for the deaf and hearing impaired, and for those with deafblindness, in working life and beyond*, https://www.independentliving.org/files/Independent-Living-med-tolktjanst-i-arbetslivet-och-bortom-english_0.pdf

Ugnė Grigaitė (2020), „Tinkamas sąlygų pritaikymas asmenims su negalia – kaip tai įgyvendinti darbovietėje“, https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2020/11/SalyguPritaikymas_A53mm-zalias-WEB-2.pdf;

United Nations, Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2018), “Richard Sahlin v. Sweden”, Views adopted by the Committee under article 5 of the Optional Protocol, concerning communication No. 45/2018, [CRPD/C/23/D/45/2018](#)

United Nations, Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2016), Concluding observations on the initial report of Lithuania, [CRPD/C/LTU/CO/1](#)

United Nations, Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2017), Concluding observations on the initial report of Latvia, [CRPD/C/LVA/CO/1](#)

United Nations, Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2024), Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Sweden, [CRPD/C/SWE/CO/2-3](#)

United Nations, Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2014), Concluding observations on the initial report of Sweden, [CRPD/C/SWE/CO/1](#)

United Nations, Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 6 (2018) on equality and nondiscrimination, [CRPD/C/GC/6](#)

United Nations, Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 2 (2014), [CRPD/C/GC/2](#)

United Nations, Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2020), Views adopted by the Committee under Article 5 of the optional protocol, concerning communication No. 45/2018, [CRPD/C/23/D/45/2018](#)